

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Siiri Hakoniemi ja Katja Saarinen

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus

KRIS ry:n asiakaskunnassa

Asiakkaiden kokemuksia palveluista ja niiden kehittämistarpeista

Opinnäytetyö
Syksy 2022
Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijät: Siiri Hakoniemi ja Katja Saarinen

Työn nimi: Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Kris ry:n asiakaskunnassa: Asiakkaiden kokemuksia palveluista ja niiden kehittämistarpeista

Ohjaaja: Arja Hemminki, lehtori

Vuosi: 2022

Sivumäärä: 60

Liitteiden lukumäärä: 1

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, onko haastateltavien omassa elämässä näkyvissä huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta päihteidenkäytön tai rikollisuuden osalta. Selvitimme myös haastateltavien näkemyksiä tarpeellisista palveluista ylisukupolvisten haasteiden pysäyttämiseksi. Yhteistyötahona opinnäytetyössä toimi KRIS ry. Haastattelut toteutimme yhden KRIS:n toimipisteen asiakkaiden kanssa, ja saimme näin ollen hyödyntää heidän kokemusasiantuntijuuttaan. Lisäksi pyrimme saamaan asiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia nykyisestä palvelujärjestelmästä ja sen vastaavuudesta tuen tarpeisiin. Tällä opinnäytetyöllä halusimme tuoda esiin KRIS ry:n merkittävyyttä kolmannen sektorin toimijana.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentui huono-osaisuuden määrittelystä rikollisuuden ja päihteiden osalta sekä suomalaisen palvelujärjestelmän vastaamisesta mainittuihin haasteisiin. Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tutkimus toteutettiin puolistrukturoitujen teemahaastatteluiden avulla tarkoituksena saada haastateltavien mielipiteet ja kokemukset esiin. Haastatteluihin osallistui kuusi henkilöä. Tutkimuskysymyksiä oli neljä ja näiden tukena käytettiin alakysymyksiä, jotka täsmentyivät tutkimuksen edetessä. Haastatteluaineisto litteroitiin ja sen analysoinnissa käytettiin teemoittelua.

Tutkimustulosten mukaan ylisukupolvisuutta esiintyy päihteiden osalta enemmän kuin rikollisuuden osalta. Suurimpana vaikuttavana tekijänä koetaan geeniperimä. Rikollisuuden ylisukupolvisuuden taas ajatellaan siirtyvän kasvatuksen välityksellä seuraaville sukupolville. Palvelujärjestelmään ja palveluihin toivotaan enemmän näkyvyyttä sekä tietoutta kaksoisdiagnooseista. Myös palveluiden saatavuus omia tarpeita vastaavaksi koettiin liian pirstaleiseksi ja moniammatillisiin työryhmiin kaivataan enemmän kokemusasiantuntijuutta. Kokemusasiantuntijuuden tarpeellisuus korostuu haastateltavien mukaan asiakkaan tilanteen ja haasteiden ymmärryksessä. Tulosten mukaan KRIS ry ja muut sen kaltaiset kolmannen sektorin toimijat koetaan positiivisena mm. vertaistuen ja yhteisöllisyyden kannalta.

¹ Asiasanat: huono-osaisuus, ylisukupolvisuus, rikollisuus, päihteet

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Degree programme: Bachelor of Social Services

Authors: Siiri Hakoniemi and Katja Saarinen

Title of thesis: Intergenerational transmission of vulnerability in KRIS ry's clientele: Clients' experiences with services and their need for development

Supervisor: Arja Hemminki, Lecturer

Year: 2022

Number of pages: 60

Number of appendices: 1

The purpose of this thesis was to research if there is intergenerational vulnerability in terms of substance abuse or criminality amongst the clients of KRIS ry. Their views were studied on necessary services to cease the intergenerational cycle. A collaborator of this thesis was KRIS ry. Clients from a certain KRIS ry's agency were interviewed. With the help of interviews, the personal experiences and knowledge of the clients was exploited. Additionally, the aim was to get the interviewees' opinions on the current service system and its ability to support clients in need. With this thesis the aim was, also, to emphasize the importance of KRIS ry as an organization.

The theory of this thesis was built on determination of vulnerability in parts of crime and substances and Finnish service systems' ability to respond the need. The thesis was executed as a qualitative study. The study was conducted through semi-structured interviews aiming to express the opinions and experiences of the interviewed. Six people participated as interviewees. There were four research questions that were supported by sub-questions, which became more precise as the study proceeded. The data was transcribed and analyzed thematically.

According to the research substance abuse has more intergenerational transmission than criminality. The biggest impact appears to be genetics. However, the intergenerational transmission of crime was perceived to be passed on through upbringing more sensitively to subsequent generations. Results show that visibility and knowledge about dual diagnosis were desired for the service system and services. The availability of services to meet one's needs was also perceived as too fragmented and more experience expertise was needed for multi-professional working groups. The need for experience expertise was emphasized in understanding the client's situation and challenges. According to the results, organizations, such as KRIS ry, were perceived as positive impact on community spirit and peer support.

¹ Keywords: vulnerability, intergenerational transmission, criminality, intoxicants

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkuuettelo	6
1 JOHDANTO	7
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET	9
2.1 Opinnäytetyön tutkimuskysymykset	9
2.2 Tutkimuksen aiheen perustelu.....	10
2.3 Yhteistyötahon esittely	11
2.4 Aikaisempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia.....	12
3 HUONO-OSAISUUTTA AIHEUTTAVAT TEKIJÄT.....	13
3.1 Huono-osaisuus ja sen esiintyminen ylisukupolvisesti	13
3.2 Päihteet	17
3.3 Rikollisuus	19
3.4 Rikollisuuden esiintyminen Suomessa	20
4 PALVELUJÄRJESTELMÄN VASTAAMINEN HUONO-OSAISUUDEN HAASTEISIIN	24
4.1 Suomalaisen palvelujärjestelmän lähtökohtia.....	24
4.2 Päihdepalveluiden saatavuus ja tarve Suomessa	27
4.3 Palvelujärjestelmän tuki rikoksen tekijöille.....	30
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA ANALYYSI	34
5.1 Opinnäytetyön toteutus	34
5.2 Tutkimusmenetelmät	35
5.3 Aineiston analyysi.....	37
5.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	39
6 TUTKIMUSTULOKSET	42
6.1 Ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmentyminen KRIS ry:n asiakkaila	42
6.2 Millaisilla palveluilla voitaisiin ennaltaehkäistä ylisukupolvisuuden haasteet?	43
6.3 Miten KRIS ry on tukenut asiakkaitaan huono-osaisuuden aiheuttamissa haasteissa?	46

7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	48
8 POHDINTA.....	53
LÄHTEET	55
LIITTEET	62

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Salmiakkikuvio väestön jakautumisesta 2010-luvun Suomessa.	15
Kuvio 2. Vankeusvankien päärikos 1.5 vuosina 2011, 2014, 2017 ja 2020 (%) Vankirakenne vuosilta 2011, 2014, 2017 ja 2020.	21
Kuvio 3. Vankiluvun kehitys vuosina 2011-2020	22
Kuvio 4. Opinnäytetyön prosessin kuvaus.	35
Kuvio 5. Johtopäätöksiä kiteytettynä.....	52

1 JOHDANTO

Harni (2021) kirjoittaa artikkelissaan yhä suuremman joukon Suomessa asuvista voivan hyvin, mutta tästä huolimatta yhteiskunnassamme elää 20 000–40 000 ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta kärsivää henkilöä, perhettä ja sukua. Artikkelissa kerrotaan ylisukupolvisen huono-osaisuuden olevan 2020-luvulla yksi suurimmista haasteista sosiaali- ja terveyspoliittisesta näkökulmasta katsottuna.

Ylisukupolvisten kierteiden syyt ovat moninaiset, mutta rajasimme opinnäytetyön aiheet yhteistyötahon ja haastatteluiden perusteella päihteiden ja rikollisuuden haasteisiin. Työn tarkoituksena on kartoittaa niitä keinoja ja toimia, joilla voitaisiin ennaltaehkäistä ja mahdollisesti pysäyttää ylisukupolvisten kierteiden jatkuminen. Ylisukupolvisuuden haasteet tulevat yhteiskunnallisesti kalliiksi, ja halusimme selvittää, mitä keinoja ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemiseksi on olemassa.

Tutkimustuloksissamme raportoimme erilaisista palveluiden kehittämistarpeista. Sosten (i.a.) artikkelissa puhutaan koko yhteiskunnan vastuusta ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisyssä. Artikkelin mukaan päätöksenteossa tulisi keskittää nykyistä enemmän painoa ennakkoarvioinnille hyvinvointivaikutuksista puhuttaessa. Koemme ennaltaehkäisevän työn tärkeäksi, ja tämän vuoksi halusimme ottaa aiheen esille myös opinnäytetyössämme.

Ylisukupolvisen huono-osaisuuden haasteet näkyvät omassa työssämme eri sosiaalialan työkentillä. Tämä herätti kiinnostuksen tutkia ylisukupolvista huono-osaisuutta ja tehdä aiheesta opinnäytetyö. Rajasimme huono-osaisuuden käsitettä tarkemmin rikollisuuteen ja päihteisiin. Aihealueesta kiinnostumisen vuoksi saimme yhteistyötahoksi yhden KRIS ry:n toimipisteistä. Omissa töissämme olemme törmänneet palvelujen toimivuuden katvealueisiin, joten koimme tärkeäksi tutkia palvelujärjestelmän toimivuutta haastateltavien näkökulmasta. Haastatelimme kuutta KRIS ry:n asiakasta, joilta saimme arvokasta kokemustietoa työtämme varten. Samalla toivoimme KRIS ry:n asiakkaiden saavan pohdittavaa niistä taustatekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet heidän oman elämänsä kulkuun. KRIS ry on yksi monista kolmannen sektorin toimijoista, jonka työntekijät toimivat tärkeänä vertaistukena entisille rikollis- ja päihdekier-teissä oleville.

Hämäläinen (2021) on kirjoittanut artikkelin nuorten rikollisuudesta. Hämäläisen haastattelema Kaakinen toteaa, että vaikka nuorisorikollisuus on pysynyt suhteellisen samalla tasolla

viimeisten vuosien aikana, tekee pieni joukko nuorista entistä enemmän rikoksia. Opinnäytetyössä halusimmekin tuoda esiin varhaisen puuttumisen tärkeyttä ja mahdollisia toimintoja nuorten päihteiden käytön ja rikollisuuden ennaltaehkäisyyn. Mielestämme on tärkeää katkaista ylisukupolvisuuden aiheuttamat haasteet jo varhaisessa vaiheessa jatkumon ehkäisemiseksi.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyömme taustoja ja tavoitteita. Ylisukupolvisuudesta on tehty erilaisia tutkimuksia, mutta KRIS ry:n asiakkaiden kokemuksista aiheen parissa on raportoitu vain vähän. Kiinnostuimme kyseisestä aiheesta, sillä mielestämme elämänlaatuun vaikuttavien tekijöiden ylisukupolvisuudella on vaikutusta niin yksilön, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin tulevaisuuteen. Koemme huono-osaisuuden tekijöiden oleva suuressa roolissa siinä, miten yksilön päihde- ja rikolliskierre syntyy tai jatkuu sukupolvelta toiselle. Tässä luvussa esittelemme myös tutkimuskysymykset sekä yhteistyötahomme KRIS ry:n.

2.1 Opinnäytetyön tutkimuskysymykset

Asetimme opinnäytetyöllemme neljä tutkimuskysymystä, joihin toivoimme saavamme vastauksia niin toteuttamistamme haastatteluista kuin myös kokoamastamme teorialiedosta:

- Miten asiakkaan omassa taustassa ilmenevät rikollisuuden tai päihdeiden aiheuttamat ylisukupolvisuuden tuomat haasteet?
- Millainen tuki ja apu voisi vaikuttaa siihen, ettei rikollis- tai päihdekierrettä pääse syntymään?
- Millaiselle avulle, tuelle tai palveluille olisi tarvetta haastateltavien mukaan?
- Millaista tukea KRIS ry on tarjonnut haastateltaville heidän asiakkuutensa aikana?

Näiden tutkimuskysymystemme pohjalta laadimme haastattelurungon haastattelujen tueksi. Käytimme tutkimuskysymyksiä myös haastatteluaineiston analyysin tukena, jotta saimme vastaukset opinnäytetyön tavoitteiden kannalta olennaisiin kysymyksiin. Avaamme seuraavassa alaluvussa tarkemmin tutkimuksemme tavoitteita, joiden perusteella asetimme edellä mainitut kysymykset tutkimuskysymyksiksi.

2.2 Tutkimuksen aiheen perustelu

Warpeniuksen ym. (2013, s. 5) artikkelikokoelmassa kerrotaan päihteiden ja alkoholin tuomista haittavaikutuksista, jotka kuormittavat käyttäjän itsensä lisäksi niin sosiaali- ja terveyspalveluita, kansantaloutta, yhteiskuntaa kuin lähiympäristöäkin. Tutkimusaiheemme kannalta olennaista on huomioida ylisukupolvisen kierteen taloudelliset haitat yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla. Aihetta tulee mielestämme tutkia, jotta voisimme selvittää, mitkä olisivat mahdollisia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä edellä mainittujen kierteiden katkaisemiseksi. Etelä-Suomen sanomien artikkelissa (Kivelä, 2019) esitetään, että yhden vangin vuorokausihinta vankilassa maksoi vuonna 2019 yhteiskunnalle 214 euroa ja avopuolella vuorokausikustannukset olivat 149 euroa vuorokaudessa. Aaltonen ym. (2018) tuovat ilmi teoksessaan, että vuonna 2013 rikollisuuden kokonaiskustannukset olivat vähintään 12,7 miljardia, joka oli bruttokansantuotteesta 6,5 prosenttia. Teoksessa tuotiin esille esimerkkinä rikollisuuden suorina seurauksina yhteiskunnalle myös sosiaali- ja terveydenhuollon kautta tulevat kustannukset. Vankeusrangaistuksen lisäksi ylisukupolvisesta päihde- ja rikolliskierteestä syntyy siis myös paljon muita kustannuksia.

Haluamme opinnäytetyössämme selvittää, voiko haastateltavan joukon kokemusten perusteella ennaltaehkäisevällä päihdetyöllä tai muilla riittävillä tukitoimilla olla merkitystä ylisukupolvisen haasteiden ehkäisemisessä. Koska ennaltaehkäisevästä päihdetyöstä on kirjattu lakiin (Laki ennaltaehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2005, 1 §), on tärkeää saada tietoa siitä, ovatko haastateltavat kokeneet palvelut ja tuen riittäväksi omiin tarpeisiinsa. Ennaltaehkäisevän päihdetyön järjestämisen lain tarkoituksena on julkisen vallan huolehtiminen erilaisista päihtymiseen tarkoitettujen aineiden ja muiden aiheutuvien haittojen ehkäisystä yhteistyössä erilaisten yhteisöjen kanssa.

Kunnan tulee ehkäisevän päihdetyön yhteydessä edistää asukkaiden osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia päihteiden aiheuttamien haittojen vähentämiseksi viranomaisyhteistyöllä, viranomaisille annettavilla lausunnoilla sekä kunnan omilla toimilla. (Laki ennaltaehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2005, 6 §).

Tarkoituksenamme on selvittää myös, koetaanko yhteiskunnassamme toimiva palvelujärjestelmä riittävän tehokkaaksi ja osataanko palveluiden piiriin hakeutua. Haastattelussa tarkoituksena on saada tietoa KRIS ry:n asiakaskunnan kokemuksista palvelujärjestelmän toimivuuden suhteen. Haluamme myös selvittää, millaista tukea he yhteiskunnalta kaipaisivat halutessaan päästä irti päihteistä tai rikollisuudesta. Toisaalta pohdimme yhteiskunnan

mahdollisia keinoja tukea ylisukupolvisten haasteiden katkaisua. Olennaista on myös saada selville erilaisten tukitoimien vaikutusta asiakkaan oman motivaation puuttuessa. Tavoitteenamme on tuottaa tietoa ennaltaehkäisyyn ja tuen mahdollisuuksista alkavassa rikollis- ja päihdekierteessä suojaten huono-osaisuudelta.

2.3 Yhteistyötahon esittely

KRIS ry on eri puolille maailmaa levinnyt järjestö, jonka sivuilla kerrotaan toiminnan perustana olevista neljästä periaatteesta: päihteettömyys, rehellisyys, toverillisuus ja yhteisvastuullisuus (KRIS Suomen Keskusliitto, i.a.-b). Edellä mainittujen periaatteiden noudattamista kerrotaan odotettavan kaikilta toimintaan osallistuvilta. Periaatteiden ja tavoitteellisuuden tarkoituksen myötä syntyy yhteisyyden kokemus, joka on toiminnan perusta, esittelyssä kerrotaan. Sivustolla kirjoitetaan KRIS-järjestön saapuneen Suomeen vuonna 2001, jolloin toiminnan nimitys oli Rikollisten Revanssi Yhteiskunnassa – RRY (Suomennos Ruotsin K.R.I.S – Kriminellas Revansch i Samhället -nimestä). Tekstissä tulee kuitenkin ilmi, että tätä nimeä ei rekisteröity ja nimi muutettiin KRIS- Suomi ry:ksi vuonna 2003, minkä jälkeen yhdistys käynnisti vankilatyön. Toiminnan rakentumisen tukijoina toimivat 2004 vuoden alusta RAY ja KRITS (Kriminaalihuollon tukisäätiö), verkkosivuilla kerrotaan. Vuonna 2020 KRIS ry:n keskusliiton lisäksi jäsenyhdistyksiä on viidellä eri paikkakunnalla: Tampere, Pori, Seinäjoki, Oulu ja Joensuu (KRIS Suomen Keskusliitto, i.a.-a). Tällä hetkellä kaikkien jäsenyhdistysten kerrotaan olevan STEA:n (Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus) avustusten piirissä.

KRIS ry tekee vankilatyötä tavoitteenaan tukea vankeustuomiota suorittavien ja vankilasta vapautuneiden päihde- ja rikoskierteestä irtaantumiseen ja näin ollen edistää yhteiskuntaan kiinnittymistä (KRIS Suomen Keskusliitto, i.a.-b). Jokainen KRIS ry:n tukihenkilö on itse vapautunut aikanaan vankilasta, ja siten he tuntevat vapautumisen tuomat haasteet, järjestön toiminnasta kerrotaan. Tukihenkilön tarjoama tuki alkaa ensimmäisestä vangin yhteydenotosta jatkuen koko vankilassaoloajan aina vapautumiseen saakka, verkkosivustolla kerrotaan. Tukiverkosto muodostuu yhteistyökumppaneista ja kyseisen alueen toimijoista, sivuilla kirjoitetaan. KRIS ry:n tarjoama tuki näkyy heidän mukaansa asiakkaalle vertaistukena, kokemuksena, luottamuksellisuutena, yhteydenpitona ja heidän tarjoamanaan tietona.

Verkkosivuilla kerrotaan KRIS ry:n tekemästä ennaltaehkäisevästä ja korjaavasta kriminaali- ja päihdetyöstä 15–25-vuotiaille päihde- tai rikoskierteessä oleville nuorille (KRIS Suomen

Keskusliitto, i.a.). Tarkoituksena on kerrotun mukaan ennaltaehkäistä rikos- ja päihdekier-teessä olevia nuoria vertaistuen avulla luoden nuoren kanssa yhdessä tavoitteita rikoksetto-maan ja päihhteettömään elämään. Tekstissä mainitaan myös, että nuorisotyötä tekevillä men-toreilla on omakohtaisia kokemuksia muun muassa vankilasta, päihdeongelmista, syrjäytymi-sestä ja lastensuojelun asiakkuudesta.

2.4 Aikaisempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia

Aihepiiristämme aikaisempi tutkimustieto on melko vähäistä. Nostamme esille aiheeseemme liittyen kaksi AMK-opinnäytetyötä, pro gradu -tutkielman ja Amsterdamin yliopistossa tehdyn tutkimuksen. Hauta ja Talasmäki (2017, s. 2) ovat tutkineet opinnäytetyössään, millaiset vai-kutukset lapsuuden kodin ja perheen arvoilla, normeilla tai koulumaailmalla on siihen, että osa nuorista ajautuu rikollisuuden pariin. Samalla he tutkivat vankilan perhetyötä rikollisuu-den ylisukupolvisuuden katkaisemisen välineenä ja sen mahdollisia kehityskohtia. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla rikoksen tehneitä henkilöitä ja alan ammattilaisia. Tuloksissa ilmenee ylisukupolvisuuden esiintymistä edistävänä tekijänä lapsen positiivinen suhde rikolliseen vanhempansa. Toinen tärkeä havainto tutkimuksessa oli van-kilan perhetyön tämänhetkinen niukkuus, minkä vuoksi sitä tulisi kehittää. Kirjottajat (2017, s. 12) ovat rajanneet aiheensa tarkoin rikoksen tehneisiin, ja tutkimuksen keskiössä ovat van-keustuomion suorittaneet tai sitä parhaillaan suorittavat henkilöt.

Keso (2018 s. 2) taas on opinnäytetyössään tutkinut ylisukupolvisuuden haastetta päihdeon-gelmaisten elämässä. Hän on maininnut myös rikollisuuden esiintyvyyden päihteidenkäytön seurauksena. Tutkimus osoittaa, että päihteiden käytön opitut mallit ja tunneilmaisun haas-teet esiintyvät ylisukupolvisena ongelmana haastateltavan ryhmän elämässä. Kuten kah-dessa aikaisemmassakin esittelemässämme tutkimuksessa, myös Sipilä (2021, s. 2) on to-dennut pro gradu -tutkielmassaan ennaltaehkäisevän tuen tärkeyden ylisukupolvisten haas-teiden katkaisemisessa. Hän tuo myös esiin, että huono-osaisuuden katkaisemiseksi tulee alussa ymmärtää niitä tekijöitä, joista huono-osaisuus koostuu (2021, s. 6). Alankomaissa tehdyssä tutkimuksessa on verrattu järjestäytyneiden rikollisten perheitä sellaisiin perheisiin, joissa rikollisuutta ei ilmene (Van Dijk ym. 2022, s. 1). Tutkimuksessa osoittautuu selkeästi rikollisuuden ylisukupolvisuus ja erityisesti väkivaltarikoksen siirtyminen vanhemmilta lapsille.

3 HUONO-OSAISUUTTA AIHEUTTAVAT TEKIJÄT

Tässä pääluvussa määrittelemme huono-osaisuutta ja esitämme riskitekijöitä, jotka lisäävät sen jatkumoa seuraaville sukupolville. Esitämme, miten ja millä perusteella olemme rajanneet opinnäytetyössämme huono-osaisuuden laajan käsitteen. Kuvaamme myös päihteitä ja rikollisuutta määrittelemällä käsitteet, sekä tuomme esille tilastotietoa edellä mainittujen ilmene- misestä Suomessa lähivuosina. Luvussa kerrottavat asiat ovat olennaisia tekijöitä tutkimuk- semme tulosten raportoinnin kannalta.

3.1 Huono-osaisuus ja sen esiintyminen ylisukupolvisesti

Tässä tutkimuksessa huono-osaisuus määräytyy eniten päihteiden käytöllä sekä rikollisuu- della. Tämän rajauksen olemme tehneet yhteistyötahon ja tekemiemme haastattelujen perus- teella. Meillä ei ole myöskään mahdollisuutta esitellä kaikkia huono-osaisuutta tuottavia teki- jöitä raportissamme. Lukiessa opinnäytetyötämme tuleekin huomioda, että seuraavaksi esit- telemämme huono-osaisuuden haasteet limittyvät usein toisiinsa ja esiintyvät rikollisuuden tai päihteidenkäytön mahdollisina taustatekijöinä.

Esko Harni (2021) on kirjoittanut artikkelissaan huono-osaisuuden muodostuvan esimerkiksi alhaisesta elintasosta, statuksesta ja näiden tekijöiden muodostamasta heikosta elämänlaa- dusta. Hän mainitsee huono-osaisuuden tekijöiksi myös arjen rytmittömyyden sekä riippu- vuuksista aiheutuneet haasteet elämässä. Sosten (i.a.) artikkelissa jatketaan, että huono- osaisuus ilmenee esimerkiksi sosiaalisina haasteina tai heikkoina voimavaroina erilaisissa elämäntilanteissa. Edellä mainitut haasteet voivat jatkua sukupolvelta toiselle eli niistä voi muodostua ylisukupolvisia huono-osaisuutta aiheuttavia ongelmia. Artikkelin määrittelee yli- sukupolvisen huono-osaisuuden hyvinvoinnin haasteiden siirtymisenä vanhemmilta lapsille. Kuten jo mainittu, huono-osaisuus voi ilmentyä todella monilla eri elämän osa-alueilla. Saari ym. (2020 s. 16) määrittelevät huono-osaisuuden yhteiskunnallisesta myönteisestä kehityk- sestä syrjään jäämiseenä. He muistuttavat myös huono-osaisen ylisukupolvisuuden olevan suhteellisen harvinaista, joskin osa suomalaisista suvuista pitäytyvät sosiaalihuollon asiak- kaana useita sukupolvia. Ylisukupolvisuuden lisäksi heikoimmassa asemassa ovat sellaisten perheiden lapset, joissa eri huono-osaisuuden tekijät ovat kasautuneet ja pitkittyneet (s. 91). Kortteinen ja Elovainio (2012, s. 154–155) esittelevät Paanasen ja Gisslerin tutkimusta, jossa toimeentulotuen saamisen on osoitettu lisäävän lasten huostaanottoja, rikosten tekemistä,

kouluttamattomuutta ja mielenterveysongelmia. Tämä osoittaa huono-osaisuuden haasteiden olevan laajoja ja riippuvan usein toinen toisestaan.

Huono-osaisuutta käsitellään usein rinnakkain syrjäytymisen käsitteen kanssa (Saari ym., s. 95–96). Syrjäytymisellä tarkoitetaan teoksen mukaan yksilön ja yhteiskunnan välisten siteiden heikkoutta tai olemattomuutta, eli yksilön heikkoa yhteiskunnallista integraatiota. Tämän ilmentymistä kuvataan heikkona osallisuutena, heikkona asemana yhteiskunnassa ja heikentyneenä toimintakykynä. Saari (2015, s. 14) määrittelee huono-osaisia myös vähemmistöksi ja yhteiskuntamme kaikkein heikoimmassa asemassa oleviksi. Hän kirjoittaa myös huono-osaisen olevan erilaisten perusturva- ja erityispalveluiden asiakkaita. Näitä palveluita voivat olla esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalvelut taloudellisten etuuksien lisäksi. Näin ollen huono-osaisuuden taustalla voidaan nähdä ilmenevän taloudellisten haasteiden lisäksi tutkimuksemme keskiössä olevia päihteidenkäytön ja rikollisuuden haasteita. Saari (s. 64–65) on tarkentanut huono-osaisuuden kuvausta 2010-luvun Suomessa esitellen eriarvoisuutta. Hän kertoo, että eriarvoisuus ja huono-osaisuus kytkeytyvät toisiinsa. Tätä ilmiötä havainnollistetaan salmiakkikuviolla (kuvio 1), jossa salmiakin kärjessä ovat yhteiskunnan kaikkein hyväosaisimmat, kun taas alareunassa kaikkein eriarvoisimmassa asemassa ovat henkilöt, eli huono-osaiset. Välille kuviossa sijoittuu suurin osa suomalaisista, jotka edustavat väestön valtaosaa näiden erojen välissä. Saari (s. 166) muistuttaa huono-osaisuuden ja huono-osaisen identiteetin eroista. Hänen mukaansa huono-osaisista puhuttaessa on tärkeää muistaa, etteivät kaikki huono-osaisiksi luokiteltavat henkilöt koe määritelmää itselleen sopivaksi. Syinä Saari mainitsee esimerkiksi sopeutumisen omaan tilanteeseensa siten, ettei katso sen olevan valtavirrasta poikkeavaa. Näin voi olla esimerkiksi tilanteessa, jossa yksilö on tottunut lapsesta saakka tietynlaisiin käytössä oleviin resursseihin tai tietyt haasteet polveutuvat jopa pidemmältä ajalta.

Kuvio 1. Salmiakkikuvio väestön jakautumisesta 2010-luvun Suomessa (soveltaen Saari, 2015, s. 64–65).

Huono-osaisuutta ilmenee elämän monilla osa-alueilla. Taloudellinen huono-osaisuus on yhteydessä muihin osa-alueisiin, jolloin se ilmentyy terveydellisinä haasteina, tyytymättömyytenä elämään ja epäluottamuksena esimerkiksi yhteiskunnallisiin instituutioihin (Kela, 2013). Kelan sivustolla kirjoitetaan tutkimuksesta, jossa käy ilmi oikeuspsykiatristen potilaiden lapsuudenperheissä tavallista enemmän esiintyneitä mielenterveys- ja alkoholiongelmia, pitkäaikaisia talousongelmia ja väkivaltaa. Karhula ja Sirniö (2019, s. 5) mainitsevat ylisukupolvisuutta esiintyvän rikosten tekemisessä ja myös niiden uhriksi joutumisessa. He kertovat (s. 11) myös, että ylisukupolvisuuden vaikutukset linkittyvät sosioekonomiseen asemaan miehillä naisia vahvemmin. Ohisalo ym. (2015, s. 3) muistuttavat, ettei yksilö aina itse koe itseään huono-osaiseksi siitä huolimatta viittaavatko ulkoiset mittarit kyseiseen määritelmään. Esi-merkkinä kirjoittajat kuvaavat (s. 9) ruoka-apua tarvitsevia henkilöitä, joista yksi neljästä ei koe itseään erityisen huono-osaiseksi. Ohisalo ym. (s. 4) kertovat kuitenkin huono-osaisuuden monimuotoistuvan ja kasautuvan, jolloin ihmisen syrjäytymisprosessi voi saada alkunsa elämänhallinnan heikentyessä. Yhteiskuntapoliittisesti olennaista on tunnistaa tällaisten prosessien alkuja ja sitä, miten huono-osaisuus väestössä kehittyy (Ohisalo ym., s. 9).

Ylisukupolvisuudesta puhuttaessa tulee mieleen geneettisen perimän vaikutukset. Perinnöllisellä taustalla tarkoitetaan henkilön biologisilta vanhemmiltaan periytyneitä geenejä (Hyytiä, 2017). Hyytiä kertoo geneettisen perimän selittävän noin puolet alkoholiriippuvuuteen sairastumisesta, sillä on todettu olevan useita alkoholiongelmille altistavia geenejä, jotka voivat

periytyä geneettisesti. Geeniperimä selittää myös monia muita haasteita, jotka kulkevat sukupolvelta toiselle. Myös sosiaalinen perimä selittää osaltaan ylisukupolvisuutta (Saari ym., 2020, s. 21). Saari ym. muistuttaa molempien tekijöiden yhteisvaikutuksen olevan todennäköisin syy huono-osaisuuden ylisukupolvisuudelle, mutta molempia yhtäaikaaisesti on haasteellista tutkia. Kirjoittajat määrittelevät sosiaalisen perimän rakentuvan yhteiskunnallisen rakenteen ja yksilön toimintatapojen välisessä vuorovaikutuksessa, jolloin yksilö tekee oman tilanteensa kannalta epäsuotuisia ratkaisuja tai yhteiskunnalliset rakenteet eivät tarjoa yksilön kannalta hyvää vaihtoehtoa. Saari ym. (s. 94) kirjoittavat, että yksilötasolla ja perheissä huono-osaisuuden ylisukupolvisuus muodostuu psykososiaalisten, sosioekonomisten, biologisten ja geneettisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Edellä mainittuihin haasteisiin puuttumisen kannalta tärkeitä ovat kirjoittajien mukaan (s. 99) mahdollisuuksien tasa-arvo, yhteiskunnalliset tekijät ja varhainen tuki. Tuen kannalta on tärkeää huomioida eri kehitysvaiheiden esiintuomia huono-osaisuutta lisääviä ja suojaavia vaiheita. Näitä vaiheita Saaren ym. mukaan ovat mm. varhaislapsuus, kouluikä ja nuoruus.

Edellisessä kappaleessa mainitaan erityisesti mahdollisuuksien tasa-arvon tärkeys ihmisen elämässä. Tasa-arvoisuutta voidaan tarkastella mahdollisuuksien tai lopputulosten näkökulmasta (Saari, 2015, s. 72). Teoksessa kuvataan mahdollisuuksien tasa-arvoa eri ihmisten samanlaisiin lähtökohtiin esimerkiksi kouluttautumisen tai työpaikan saamisen suhteen. Lopputuloksen tasa-arvosta taas kerrotaan huomion kiinnittyvän jo päättyneeseen asiaan, jolloin tulokset eri ihmisten välillä eivät ole eriarvoisia keskenään.

Saari ym. (s. 17–18) ovat jakaneet huono-osaisuuden elintasosta, elämäntavasta ja elämänlaadusta koostuviksi haasteiksi, joista muodostuu huono-osaisuuden kenttä. Elintaso ilmenee Saaren ym. (s. 17) mukaan voimavaroina, joita yksilöillä tai perheellä on käytössä. Nämä tekijät voivat olla esimerkiksi taloudellisia resursseja, jotka huono-osaisilla ovat useimmiten viimesijaisia tukia ja palveluita. Elämänlaatua taas kuvataan ihmisen omana kokemuksena omasta hyvinvointinsa tilasta, eli esimerkiksi koettuna alhaisena statuksena. Elämäntapoja Saari ym. (s. 18) määrittelee arjen heikkoina rutiineina ja rakenteina, joita kuormittavat esimerkiksi erilaiset riippuvuudet tai epävakaa elämäntilanne.

3.2 Päihteet

Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen verkkosivuilla päihteet määritellään aineiksi, jotka vaikuttavat psyykkisiin toimintoihin ilman tavoitetta hoidollisuudesta (THL), (2020b). Sivulla kerrotaan yleisimpiin päihteisiin luettavan päihtymystarkoitukseen käytettävät lääkkeet, huumeet, alkoholi ja impattavat aineet.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos on julkaissut tilastoja 15 vuotta täyttäneiden suomalaisten päihteiden käytöstä (THL), (2022b, s. 1). Tilastoissa ilmenee kokonaisuudessaan alkoholin kulutuksen vähentyneen vuodesta 2020 vuoteen 2021 kolme prosenttia. Tilastossa esitellään pitkäaikaisella tarkastelulla kokonaiskulutuksen vähentyneen vuodesta 2007 alkaen, mille syynä on matkustajatuonnin vähentyminen viidelläkymmenellä kahdella prosentilla. Toisaalta ulkomaisten verkkokauppojen käyttäminen alkoholin tilaamisessa oli lisääntynyt kolmekymmentäkaksi prosenttia. Voidaan siis todeta alkoholin kulutuksen olevan laskussa. Vuonna 2021 absoluuttista alkoholia kulutettiin noin 8,1 litraa asukasta kohti viidestätoista ikävuodesta ylöspäin, tilastossa ilmenee.

Alkoholin ja muiden päihteiden käytön monimuotoisuus aiheuttaa kulutuksen vähenemisestä riippumatta haasteita. Hyytiä (2017) muistuttaa, että sairastuminen on monen tekijän summa ja syyt sairastumiseen ovat moninaiset. Hyytiä jatkaa riskitekijöinä pidettävän muun muassa perintötekijöiden ja olosuhteiden yhteisvaikutusta. Lisäksi Hyytiä tuo esille riippuvuuteen liittyviä psyykkisiä sairauksia, kuten epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö, ahdistuneisuushäiriö ja muita päihteistä aiheutuvia terveydellisiä ongelmia. Aalto (i.a.) kirjoittaa kaksoisdiagnoosipotilaista, joiden psyykinen sairaus kuten ahdistus ei katoa pitkästä päihteettömästä ajanjaksosta huolimatta. Saari ym. (2020, s. 89–90) tuovat esille kirjassaan päihdeongelmien ja mielenterveydellisten häiriöiden sulautuvan yhteen ylisukupolvisiksi ketjuiksi. Kirjassa mainitaan psykologisten, biologisten ja sosiaalisten tekijöiden vaikuttavan myös päihdeongelmien siirtymiseen ylisukupolvisesti. Tätä ilmentää esimerkiksi lasten psyykkisten häiriöiden ilmentyminen perheissä, joissa päihteidenkäyttöä esiintyy molemmilla tai toisella vanhemmalla.

(Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL) 2022a, s. 1) raportoi huumeidenkäytön pysyneen vuonna 2020 aikaisempien vuosien kaltaisena. Toisaalta tilastossa esitetyssä kuviossa käy ilmi huumeidenkäytön kasvua 2000-luvun alusta alkaen. Yleisimmäksi ongelmia aiheuttavaksi huumeeksi esitettiin opioideja, jonka käyttäjiä viimeisen kuukauden ajalta (tai opioidi-korvaushoidossa olevia) oli yhteensä seitsemänkymmentäkuusi prosenttia. Uni- ja

rauhoittavien lääkkeiden käyttäjiä oli viisikymmentäneljä prosenttia. Huumeasiakkaista kolmekymmentäseitsemän prosenttia kertoi tutkimuksessa heillä olevan ongelmia myös alkoholin käytön suhteen. Raportin mukaan kahdeksankymmentäkolme prosenttia asiakkaista kertoivat kahden eri päihteen yhtäaikaisesta ongelmakäytöstä, kun taas huumeiden sekakäyttöä ilmeni viisikymmentäneljä prosenttia päihdehuollon asiakkaista. Rönkä ja Markkula (2020, s. 4) kertovat, että vuonna 2017 Suomessa arvioitiin olevan 31 100 amfetamiinin ja 44 300 opioidien väärinkäyttäjää. Kirjoituksessa tulee ilmi 52 prosentilla päihdehuollon asiakkaista olevan vähintään kolme eri ongelmapäihdettä. Karjalainen (2015) kertoo sekakäytön aiheuttavan suuria terveydellisiä haasteita riippuvuusongelman kehittyessä pitkälle. Hän käyttää esimerkkeinä fyysisen terveyden heikkenemistä, syrjäytymistä ja vakavia mielenterveyshäiriöitä. Karjalainen muistuttaa sekakäytön olevan yksi kansainvälisesti vaikeimpia huumeongelman muotoja.

Kataja Ym. (2018) Käsittelevät artikkelissaan asenteita huumeiden käyttöön ja huumeiden sekakäyttöä sosiokulttuurisena ilmiönä. Artikkelissa puhutaan normalisaatiosta, jolla tarkoitetaan suhtautumisen muuttumista huumeiden käyttöön. Tämä osaltaan lisää huumeiden sekakäyttöä yhdessä saatavuuden paranemisen myötä. Kirjoittajat muistuttavat myös digitalisaation merkityksestä huumeiden saatavuudessa, mikä lisää osaltaan niiden käyttöä. Kataja ym. esittävät sekakäytön riskien olevan yhteydessä huono-osaisuuden haasteisiin, joskin moninaista ongelmaa ja muuttuvia ilmiöitä huumeiden käyttöön liittyen tulee ymmärtää tarkemmin. Esimerkkinä ongelman moninaisuudesta Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL), (2020a) kertoo sosiaalisesta riippuvuudesta, joka ilmenee tietynlaisena huumeiden käytön ympärille rakentuneena tuttavapiirinä. Tällaisesta piiristä irtautuminen voi olla haastavaa ja huumausaineiden hankkiminen saattaa ajaa yksilön rikoskierteeseen, tekstissä kerrotaan.

Huumausaineista aiheutunut elämäntilanne voi johtaa vankilakierteeseen huumeiden käytön ja hankinnan seurauksena. Huumausaineiden valmistamisesta, myymisestä, hallussa pitämisestä ja maahantuonnista on kirjattu lakiin (Rikoslaki 1889/39 50 luku 1 §), joka määrittää kyseiset teot rikoksiksi. Huumausaineiden käyttöön liittyvästä rikoksesta lakiin taas on kirjattu seuraavasti:

Joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava huumausaineen käyttörikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (Rikoslaki 1889/39 50 luku 2a §).

3.3 Rikollisuus

Rikoksantorjuntaneuvoston (i.a.) verkkosivuilla rikollisuus on määritelty teoiksi, jotka laki määrittelee rikokseksi. Edellä mainittu rikos on tapahtunut teon rikkoessa sääntöjä aiheuttaen yhteiskunnalle ja sen jäsenille haittaa. Rikoksiksi luokitellaan muun muassa omaisuusrikos, väkivaltarikos, seksuaalirikos, huumausainerikos, identiteettivarkaus, liikennerikos ja viharikos (Rikosuhripäivystys (RIKU), i.a.). Oikeusministeriön (i.a.) sivuilta löytyy tietoa rikosoikeudesta ja sen peruskäsitteistä, joita ovat rangaistus ja rikos. Rikosta määritellään rangaistavaksi säädettyinä laiminlyöntinä tai tekona. Rikoksen määrittelyllä yhteiskunta osoittaa oikeusministeriön mukaan sen moitittavuutta ja pyrkii näin vähentämään rikokseksi luettavia tekoja. Kirjoituksesta ilmenee oikeusvaltion tiukat vaatimukset teon rangaistavuuden asettamiseksi. Jotta siis teko voidaan säätää rankaisun alaiseksi, tulee olla painavat yhteiskunnalliset syyt ja perusteet.

Aaltonen ym. (2018, käyttäytymisgenetiikka ja kriminologia -luku) käsittelevät syitä rikollisuuteen altistaville tekijöille. Kirjoittajat käsittelevät mm. biososiaalista kriminologiaa, johon sisältyy rikosalttiuden biologisia tekijöitä yhdessä sosiaalisten ympäristötekijöiden kanssa. Heidän mukaansa biososiaalisen kriminologian eräs tärkeä osa-alue on käyttäytymisgenetiikka, joka tutkii rikosalttiuden perinnöllisyyttä geneettisenä ilmiönä. Käyttäytymisgeneettisessä tutkimuksessa heille selvisi perimällä olevan vaikutusta rikolliseen toimintaan. Tätä ilmentää tulokset, missä rikollisten vanhempien lapset tekevät keskimääräistä enemmän rikoksia itse. Tutkijat painottavat perimän vaikutuksen huomioimista, sillä ei voida olla varmoja sosiaalisen ympäristön ja geneettisten tekijöiden vaikutuksen summasta. Kuitenkaan tutkijoiden mukaan osoittainen biologinen ilmiö ei väitä syy-seuraussuhteiden olevan todempia, kuin yhteiskunnalliset tai kulttuuriset selitykset rikollisuuteen. Matalimmassa sosiaalisessa asemassa olevat ryhmät yhteiskunnassa olivat tehneet muita enemmän rikoksia, kirjoittajat havainnoivat. Kuitenkin heidän mielestään on tärkeää ottaa huomioon, että pelkästään huono-osaisuus ei aiheuta rikollisuutta. He täsmentävät rikollisuuden osittain aiheuttavan huono-osaisuutta ja heikentävän sosiaalista asemaa.

Huono-osaisuuden ja rikollisuuden ylisukupolvisuutta lisääviä tekijöitä ilmentävät myös Ruotsissa vuonna 2019 toteutettu tutkimus (Dobbie ym. 2019, s. 3–6). Kirjoittajat kertovat perheen vanhemman vangitsemisesta seuraavista ylisukupolvisista haasteista. He tuovat myös esiin, että vangitun vanhemman kanssa kasvavien lasten määrä on noussut viimeisten kahdenkymmenenviiden vuoden aikana merkittävästi jatkaen edelleen nousuaan. Tutkimustuloksista

käy ilmi rikollisuuden ylisukupolvisuuden riskit sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevien perheiden lapsilla. Kirjoittajat kertovat siis vanhempien vankeusrangaistuksen lisäävän lapsen todennäköisyyttä rikollisuuteen. Tutkimus osoitti lisäksi vanhempien vankeustuomioiden lisäävän riskiä lasten ylisukupolvisuuteen köyhyyteen, koulutuksen keskeyttämiseen ja työttömyyteen. Kriminaalihuoltosäätiön julkaisussa (2020) ”Milloin vankien lapset tulevat näkyviksi”, puhutaan myös vanhemman vankeuden vaikutuksista lapsiin. Julkaisussa kirjoitetaan ylisukupolvisuuden riskitekijöistä tuen viivästyessä, tuoden esiin lapsen asemaa. Vanhemman joutuessa vankilaan lapsen korostetaan tarvitsevan erilaisia tukitoimia. Esimerkiksi riskit epäsosiaaliseen käyttäytymiseen, leimautumiseen, vaurioituneisiin kiintymyssuhteisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin kasvavat, sekä hoidon puutteen myötä mielenterveysriskit lisääntyvät. Julkaisussa todetaan edellä mainittujen haasteiden myötä ongelmien ylisukupolvisuuden kasvun.

Daavittila (2021) on kirjoittanut lausunnon Suomen valtioneuvoston selonteosta sisäiseen turvallisuuteen, jossa hän tuo esiin huono-osaisuuden ja sosiaalisten ongelmien kasautumisen sekä monimuotoistumisen. Selonteossa nostetaan esille rikoksen tekijöiden ja uhrien taustalla olevan ongelmien ylisukupolvisuus, heikko yhteiskunnallinen asema, persoonallisuushäiriöt ja päihteiden käyttö. Merkittävimmiksi turvallisuuteen vaikuttaviksi tekijöiksi lausunnossa kerrotaan olevan huono-osaisuus ja syrjäytyminen. Tekstissä käy ilmi vankien huono-osaisuus verrattuna valtaväestöön. Daavittila on käyttänyt esimerkkinä asunnottomuutta. Vankilasta vapautuneilla asunnottomuus ei ole vähentynyt, niin kuin muilla asunnottomilla, joilla ei ole vankila taustaa, tulee kirjoituksessa ilmi. Kirjoittaja myös toteaa, että asunnottomuus lisää riskiä uusintarikokseen ja huono-osaisuuden jatkumoon.

3.4 Rikollisuuden esiintyminen Suomessa

Suomessa esiintyvässä rikollisuudessa on jossain määrin vaihtelevuutta puhuttaessa rikollisuuden tasosta alueittain (Sisäisen turvallisuuden portaali, (TUOVI), i.a.). Tekstin sisällössä tämän katsotaan olevan yhteyksissä sosioekonomisiin taustoihin. Kuitenkin verkkosivuilla todetaan, että Suomessa on yleisellä tasolla suhteellisen pieni määrä aktiivisia rikosentekijöitä. Poliisin tietoon tuli huumausainerikoksia vuonna 2021 26 545 kappaletta. Määrä oli vähentynyt 25 prosenttia vuodentakaisesta. Törkeiden huumausainerikosten määrä puolestaan kasvoi vuoden aikana kahdeksan prosenttiyksikköä. Piilorikollisuuden kerrotaan olevan

merkittävää, sillä huumausainerikokset ilmenevät lähinnä viranomaistoiminnan kautta eikä niissä ole varsinaista ulkopuolista uhria.

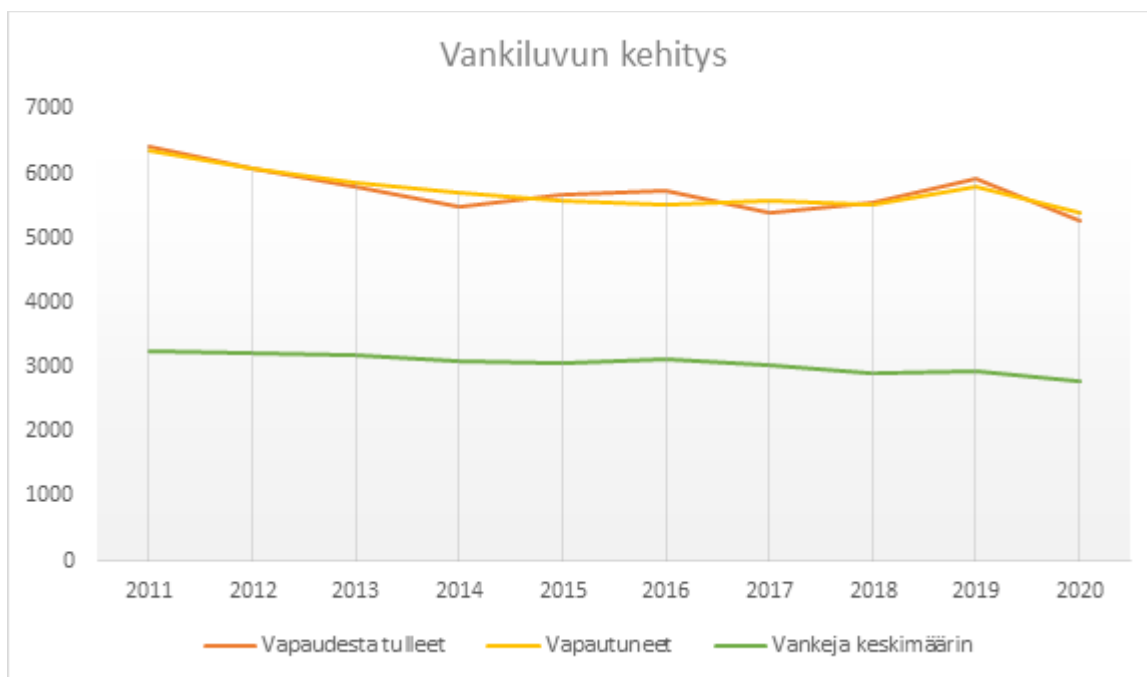
Suomen rikosseuraamuslaitos (2020, s. 10) tekee vuosittain tilastokatsauksen asiakas- ja vankimääristä, asiakasrakenteesta ja täytäntöönpanosta sekä heidän toiminnastaan. Tilastokatsaus auttaa näkemään viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunutta kehitystä rikosseuraamusalalla ja auttaa hahmottamaan kaavioina yhteiskunnassamme tapahtuvaa rikollisuutta ja sen päämuotoja. Tilastoja tutkittaessa kävi ilmi huumausaine rikollisuuden ja ryöstöjen vuosittainen kasvu, kun taas liikennejuopumukset ovat olleet vuosittain laskusuunnassa. Väkivaltarikokset olivat vuoteen 2017 saakka selvässä laskussa, mutta vuonna 2020 ne nousivat uudelleen tilastoissa. Liikennejuopumukset ja omaisuusrikokset vähenivät. Määrällisesti väkivaltarikollisuus on tilastoissa kaikista korkeimmalla, riippumatta huumausainerikollisuuden kasvusta.

Olemme luoneet kuvion soveltaen rikosseuraamuslaitoksen tilastokatsausta, havainnollistaaksemme vangitsemisen syihin johtavia rikoksia ja niiden määriä.

Kuvio 2. Vankeusvankien päärikos 1.5 vuosina 2011, 2014, 2017 ja 2020 (%) Vankirakenne vuosilta 2011, 2014, 2017 ja 2020 (soveltaen Rikosseuraamuslaitos, 2011, 2014, 2017 ja 2020, s.15).

Seuraava kuvio auttaa hahmottamaan vankien määrää vankilassa ja vapautumisen jälkeen uudelleen vankilaan joutuneita vuosina 2020–21 (Rikosseuraamuslaitos, 2020, s. 14). Tilastoissa ilmenee keskimääräisen vankimäärän pysyneen pienestä laskusuunnasta huolimatta suhteellisen tasaisena. Uusintarikoksen tehneiden ja takaisin vankilaan joutuneiden määrä on vaihdellut jonkin verran nousten vuosina 2018–2019, minkä jälkeen määrä on lähtenyt tasaiseen laskuun. Kuviossa esitetysti voimme todeta vankeustuomiota vankilassa suorittavien keskimääräisen luvun olevan noin 3000 vuositasolla.

Kuvio 3. Vankiluvun kehitys vuosina 2011–2020 (soveltaen Rikosseuraamuslaitos 2011–2020, s. 14)

Kivivuori (2021, aineiston kerääminen ja mittarit -luku) tuo esiin rikostilastojen kertovan vain viranomaistilastoihin kirjatut rikollisuudet, mikä on ongelmallista kokonaistilastojen kannalta. Valtaosa todellisista rikosten määristä jää kirjoittajan mukaan tilastoissa puutteelliseksi ja näiden mittaamiseen on otettu käyttöön muun muassa rikollisuuskysely. Kirjoittajan mukaan rikostilastojen pohjalta voidaan kuitenkin tehdä johtopäätöksiä siitä mitä vakavampi rikos on, sitä varmemmin se tulee tilastoitua ja rikollisuuden muutokset tulevat näkyviin.

Edellisissä kuvioissa emme eritelleet lyhyt- ja pitkäaikaisia vankeja. Kuviot auttavat kuitenkin ymmärtämään yhteiskunnallisesta näkökulmasta lisääntyntä tarvetta ennaltaehkäiseville ja matalan kynnyksen tukitoimille. Palveluilla on vaikutusta huono-osaisuuden, huumausainerikollisuuden ja muun rikollisuuden ennaltaehkäisyssä. Seuraavassa luvussa keskitymme tarkemmin palvelujärjestelmän vastaavuuteen kyseisten haasteiden kohdalla.

4 PALVELUJÄRJESTELMÄN VASTAAMINEN HUONO-OSAISUUDEN HAASTEISIIN

Aikaisemmista luvuista saadaan selville huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden ratkaisuna olevan varhainen puuttuminen ja tuki yksilöille ja yhteisöille. Tässä luvussa esitämme, millainen palvelujärjestelmä Suomessa toimii vastaten ylisukupolvisiin haasteisiin. Olemme kuvanneet alussa yleisesti palvelujärjestelmää ja sen toimivuutta, mutta pääasiassa keskitymme aiheemme mukaisesti rikoksentekijöiden ja päihdeongelmaisten palveluihin. Samalla kartoitamme lainsäädäntöä aiheesta. Tutkimuksessamme selvitimme, onko palvelujärjestelmä haastateltavien mukaan riittävä. Tästä syystä on mielestämme olennaista kartoittaa palvelujärjestelmän lähtötilannetta nykytilassa. Tarkoituksenamme ei ole luetella kaikkia palveluita, vaan yleisesti tarkastella rikoksentekijöille ja päihteidenkäyttäjille suunnattujen palveluiden toimivuutta ja muutostarpeita.

4.1 Suomalaisen palvelujärjestelmän lähtökohtia

Suomen perustuslaissa (731/1999, 2 luku 19 §) määrätään jokaisen oikeudesta riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Näillä toimilla julkinen valta turvaa ja edistää väestön terveyttä. Julkisesti rahoitettujen palveluiden katsotaan kuuluvan suomalaiseen hyvinvointimalliin (OAMK, i.a.). Palvelut ovat siis hyvinvointimallin mukaan universaaleja, eli kaikille saatavissa olevia. Asiakkaalla ei vain ole oikeus palveluihin, mutta myös omaan mielipiteeseen, etuun, omiin toiveisiin ja yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen erilaisten palveluiden piirissä (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 812/2000 2 luku 4 §). Asiakkaalla on toki saman lain (12 §) mukaisesti myös velvollisuuksia, kuten antaa kaikki tarvittavat tiedot, jotta palveluista voidaan päättää oikeellisten tietojen perusteella. Saari (2015, s. 206–208) on kirjoittanut asunnottomien kokemuksesta oman tilanteensa suhteen. Palvelujärjestelmän monipuolisuudesta ja sen universaalista tarkoituksesta huolimatta suurin osa tutkimusryhmän asunnottomista kokevat, että ovat täysin itse vastuussa omasta tilanteestaan. Muista suomalaisista noin puolet ajattelevat tutkimuksen mukaan asunnottomuuden johtuvan rakenteellisista tekijöistä, kuten korkeista vuokrista ja toiset puolet taas painottavat yksilöllistä vastuuta ja yksilöllisiä tekijöitä esimerkiksi riippuvuuksia tai elämäntapoja. Huono-osaisten eivät siis Saaren mukaan odota yhteiskunnallisia toimia oman tilanteensa kohottamiseksi, vaan painottavat enimmäkseen yksilön omaa vastuuta. Kirjoittaja nostaa esiin kysymyksen siitä, missä suhteessa huono-osaisten aseman tulee olla yksilön tai yhteiskunnan vastuulla.

Edellisessä pääluvussa totesimme rikollisuudesta ja päihdeongelmista koituvien kustannusten tulevan kalliiksi. Yhteiskunnassa taloudellisempaa onkin kohdentaa palvelut oikein ja myös oikea-aikaisesti ennaltaehkäisevällä toimintatavalla (Daavittila, 2021). Tämä työskentelytapa tulisi kirjoittajan mukaan koskea palveluita laidasta laitaan: rikollisuutta, päihdeongelmia ja lasten tai perheiden palveluita. Palveluiden kohdentamisella oikein on taloudellisten etujen lisäksi monenlaisia positiivisia vaikutuksia, esimerkiksi yhteiskunnan turvallisuuden parantaminen ylisukupolvisten ongelmien vähentyessä. Näin ollen selonteossa mainitaan myös yksilöiden tilanteiden paranevan. Aaltio (2013, s. 74) jatkaa painottaen ennaltaehkäisevän avun tärkeyttä syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Hän mainitsee, että julkisen sosiaaliturvan tulisi tarjota vähintään korjaavia keinoja, jotta ehkäistään yksilötasolla erilaisten haasteiden kasautumista. Haasteeksi Aaltio kuitenkin osoittaa tuen saamisen hankaluuden sekä ennaltaehkäisevän, että korjaavan avun piirissä.

Aaltio (s. 74) kertoo palvelujärjestelmän toimivan hitaasti, ollen samalla pirstaloitunut ja liian monimutkainen. Tämän lisäksi palveluiden saantia vaikeuttaa hänen mukaansa viranomaisien huono yhteistyö, sekä vastuiden jakaantuminen eri tahoille. Saari (2015, s. 241) kirjoittaa palvelujärjestelmässämme olevan useita kategorioita, mikä tuo haasteita palveluiden saatavuuteen ja oikea-aikaisuuteen. Hän esittelee esimerkkinä vuoden 2015 alusta voimaan tulleen sosiaalihuoltolain, joka tunnistaa jopa neljätoista sosiaalipalvelukategoriaa ja kymmenen eri syytä tuen tarpeille. Sosiaalihuoltolain ulkopuolelta huono-osaisia saattavat hänen mukaansa koskettaa julkisen puolen terveyst- koulutus- ja työllisyyspalvelut. Myös kolmannen sektorin toimijat tai uskonnolliset yhteisöt ovat osanaan tarjoamassa palveluita. Edelleen näiden ohella huono-osainen voi tarvita kriminaalihuollon, turvallisuusviranomaisien, erilaisten taloudellisten tukien ja lisien kaltaisia toimia oman elämäntilanteensa tukemiseksi. Pirstaleisuuden ja eri tahojen moniammatillisen yhteistyön toimimattomuuden lisäksi haasteena on palveluiden saatavuus kaikille. Esimerkiksi Laitinen ja Niskala (2013, s. 463) kirjoittaa harvaan asuttujen alueiden palvelutarjonnan olevan haaste niiden saatavuudelle. Näin ollen kaikilla ei ole tarkoituksesta huolimatta yhtäläiset mahdollisuudet päästä palveluiden piiriin. Palveluissa tärkeää on myös eri palveluntarjoajien yhteistyö.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 4 luku 41 §) velvoittaa moniammatilliseen yhteistyöhön siten, että asiakkaan tilanteeseen nähden on riittävästi asiantuntijuutta ja osaamista kyseisen asian käsittelyyn. Myös Laitinen ja Niskala (2013, s. 316) kirjoittavat moniammatillisen osaamisen tärkeydestä. He muistuttavat myös asiakasperheen osallistumisesta osaksi omaa

ratkaisuaan yhdessä ammattilaisten kanssa, jotta asiakas kokee itsensä tärkeäksi. Asiakasta itseään ei saa heidän mukaansa unohtaa. Asiakkaiden ääni tulee siis olla kuuluvilla aidosti, eikä esimerkiksi pelkkä palautteen keruu riitä palveluiden suunnittelun ja asiakkaiden osallisuuden lisäämiseksi. Esimerkkinä kirjassa (s. 313) kerrotaan perhekuntoutuksesta, mutta lapsiperheiden kanssa työskenneltäessä toimintakulttuuria voi soveltaa monessa eri palvelumuodossa. Lasten kohdalla on kirjoittajien mukaan erityisen tärkeää ottaa huomioon arjen verkosto, johon kuuluu mm. päivähoito ja koulu. Otettaessa nämä huomioon, voidaan katsoa pyrkimyksenä olevan yhteisten työskentelytapojen löytäminen ja lasta kuntouttavan toimintaympäristön luominen. Moniammatillisuuden onnistumisen kanalta tärkeää on, että jalkautuvat sosiaali- ja terveystoimet ja eri palveluntuottajat tekevät yhteistyötä (s. 9).

Laitinen ja Niskala (s. 477) kertovat viimeaikaisesta palvelujärjestelmän kehittämissuunnasta, jossa painottuu oman toiminnan ja osallisuuden korostaminen. Tästä esimerkkinä toimivat vaikkapa verkkopalvelut ja asiakkaiden oman tiedonhankinnan korostuminen. On kuitenkin olemassa asiakkaita, jotka tähän eivät pysty esimerkiksi puutteellisen osaamisen tai tarvittavien laitteiden puuttumisen vuoksi, Laitinen ja Niskala muistuttavat. Tämä on heidän mukaansa syytä ottaa huomioon kehitettäessä palveluita. Pohjolan ym. (2017, s. 48) mukaan hyvinvointimalli on muutoksessa, mutta se tuo mukanaan ainakin kolme haastetta. Ensimmäiseksi haasteeksi he luokittelevat palkkatyön haasteet, kuten joukkotyöttömyyden, syrjäytymisen ja köyhyyden. Toisena taas sosiaaliset haasteet, joita ovat mm. osallisuuden puute ja yhteisöjen rapautuminen. Kolmantena kirjoittajat kuvaavat politiikan, vaikuttamisen ja osallistumisen haasteet eli valtakysymyksen. Seuraus edellä mainituista voi olla esimerkiksi pitkittävää työttömyyttä, köyhyyttä, syrjäytymistä.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä yksi Suomen historian suurimpia uudistuksia on vuonna 2023 alusta voimaan tuleva Sote-uudistus (Valtioneuvosto, i.a.). Uudistuksen voimaan astuessa vastuu mm. sosiaali- ja terveyspalveluista siirtyy kunnilta hyvinvointialueille. Sivustolla kerrotaan uudistuksen tarkoituksena olevan mm. yhdenmukaistaa palveluita, parantaa niiden saatavuutta ja kaventaa terveys- ja hyvinvointieroja. Hyvinvointierojen kaventaminen palveluiden avulla on olennaista huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden ehkäisyyn ja korjaamisen kannalta. Sote-uudistuksen onnistuessa tarkoituksen mukaisella tavalla, ei edellä mainittuja eriarvoisuuden haasteita tulisi syntyä. Seuraavaksi esittelemme päihdepalveluiden tilaa Suomessa.

4.2 Päihdepalveluiden saatavuus ja tarve Suomessa

Mattila-Aalto (2013, s. 375) kirjoittaa Holopaisen (2008, s. 212–215), Karjalaisen, (2004), Järvi-
 vikosken & Härkäpään (1995, s. 13–14) mukaan päihdekuntoutuksen olevan kuntien sosiaali-
 ja terveydenhuollon järjestämää päihdehuoltoa tai päihdeongelmaisen asiakkaan toimintaa.
 Kyseisellä toiminnalla tavoitellaan asiakkaan hallintaa ja ymmärrystä omasta elämästään
 kuntoutumisen muutosprosessissa. Prosessin tavoitteena on kirjoittajan mukaan elämänhal-
 linnan ja toimintakyvyn lisääminen. Päihdekuntoutuksen kokonaisuus rakentuu Mattila-Aallon
 mukaan muiden yhteistyötahojen ja eri ammattiryhmien edustajien toimenpiteistä. Sosiaali- ja
 terveysministeriö (STM, i.a.) kuvaa verkkosivuillaan erilaisia päihdepalveluita sosiaali- ja ter-
 veydenhuollon ohjauksesta aina päihdehuollon erityispalveluihin saakka. Sivustolla kerrotaan
 päihdepalveluja saatavan erilaisissa muodoissa, joista ensisijainen on avohuolto. Näistä esi-
 merkkinä katkaisuhuolto, jossa päihteiden käyttö keskeytetään ja hoidetaan aiheutuvia vieroit-
 tussoireita tai muita päihteistä aiheutuneita haittoja. Sivustolla muistutetaan palveluiden olevan
 monimuotoisia ja niissä selvitetäänkin myös asumiseen ja toimeentuloon liittyviä asioita. Avop-
 palveluihin tulee hakeutua oma-aloitteisesti sosiaalitoimiston, päihdeyksikön tai terveyskes-
 kuksen kautta. Avopalveluiden ollessa riittämättömiä, laitospalvelu on asiakkaalle tarpeelli-
 nen, verkkosivulla kirjoitetaan. Laitoshoidon saaminen vaatiikin usein lähetteen. Asiakkaan
 päihdekuntoutuksen ja hoidon kerrotaan toteutuvan vapaaehtoisesti, ellei asiakas vaaranna
 terveyttään tai käyttäydy väkivaltaisesti. Jälkimmäisessä tapauksessa asiakas voidaankin
 määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon. Ennen varsinaisia palveluita tulee muistaa myös
 päihdehuollon ennaltaehkäisevät toimijat, kuten koulut ja nuorisotoimi, Sosiaali- ja terveysmi-
 nisteriö muistuttaa.

Päihdehoidon asiantuntija Airi Partanen toteaa päihdelainsäädännön uudistuksen tekevän
 päihdehoidosta selkeämmin perustason palvelun (Valtioneuvosto, 2022). Tavoitettavuus,
 joustavuus ja monipuolisuus ovat hänen mukaansa periaatteita, jotka tulevat säilymään par-
 haillaan tehtävässä päihdehuoltolain uudistuksessa. Myös monet muut lait määrittävät päih-
 dehuollon toteuttamista. Potilaslaki (785/1992, 2 luku 3 §) ja laki sosiaalihuollon asiakkaan
 asemasta ja oikeuksista (812/2000, 1 luku 2 §) ja (812/200, 2 luku 4 §) määrittävät kuntien ja
 valtion velvollisuudesta järjestää terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluita ilman kenen-
 kään syrjimistä. Potilaalla ja asiakkaalla on mainittujen lakien mukaisesti oikeus saada laa-
 dultaan hyvää terveyden- ja sairaanhoitoa ja sosiaalihuoltoa sitä toteuttavalta taholta siten,
 ettei ihmisarvoa loukata. Ihmisen vakaumusta ja asiakkaan yksityisyyttä tulee myös kunnioit-
 taa. Mattila-Aalto (s. 384) tuo esiin (Laitila-Ukkola, 2005, s. 88 mukaisesti) vaikeasti

päihdeongelmaisten asiakkaiden kokemuksia päihdehuollosta kuntoutusten katkeamisten jälkeen. Keskeytykset kuntoutuksessa ovat kyseisissä tapauksissa johtuneet päihdehuollon riittämättömyydestä tarjota sopivaa apua ja tukea asiakkailleen. Näin ollen päihdeongelmaisille on syntynyt historiansa myötä käsityksiä ammattihenkilöiden asiantuntemuksesta ja siitä, kuinka ammattilaisia ja instituutiota voi käyttää hyväkseen omien pyrkimysten toteuttamisessa, tekstissä todetaan. Mattila-Aallon mukaan ammattilaisen osoittaessa ymmärrystään asiakkaan haastavaan elämäntilanteeseen, saa kuntoutuja perustelun pysyä päihdekuntoutuksessa. Saari ym. (2020, s. 249) muistuttavat myös palveluiden organisoinnin olevan tärkeää päihdepalveluissa, jotta asiakas saa elämänsä positiivisia siirtymiä.

Ehkäisevän päihdetyön (EHYT, i.a.) sivuilla kirjoitetaan mm. päihderiippuvuuksien jatkumisesta pitkään ennen niihin puuttumista. Kyseisen haasteen vuoksi hoidot kestävät lopulta pitkään ja vaatii paljon yhteiskunnan resursseja. Sivustolla tuodaankin esiin varhaisen puuttumisen hyödyt merkittävine säästöineen mitattaessa esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja lainvalvontakuluja. Myös Hakkarainen (2021) esittää blogissaan huolensa huumeisiin liittyen. Hänen mukaansa nykyisessä järjestelmässämme huumeisiin liittyviä ongelmia piilotellaan tai avun hakemista viivytetään, jolloin hoitoa ei ole tarjolla tai palveluihin pääsy viivästyy. Hakkaraisen mukaan palveluissa tapahtuu syrjintää ja palvelut sekä niiden käyttäjät saavat negatiivisen leiman, eli stigman. Hän muistuttaa haittojen huumeiden käytöstä olevan kansanterveysongelma laajassa mittakaavassa ja kyse on suuren joukon perus- ja ihmisoikeuksista huumeidenkäyttäjien hoidontarpeessa. Hakkaraisen huolta vahvasta stigmosta tukee Poikosen (2018, s. 26) kirjoitus siitä, kuinka päihdetaustan omaava asiakas saattaa herättää turhautumista ja jopa vastenmielisyyttä ja pelkoa ammattilaisissakin. Poikonen jatkaa kaikkien tasavertaisesta oikeudesta tulla kohdelluksi ja kohdatuksi ihmisarvoa kunnioittaen ilman, että kohdeltuun vaikuttaa henkilön päihdeongelma. Päihdeongelma saa vaikuttaa hänen mukaansa ainoastaan siihen minkälaiset palvelut asiakkaalle myönnetään. Ammattilaisten suhtautumisen asiakkaisiin tulee myös noudattaa edellä mainittuja lakeja asiakkaan ja potilaan asemasta.

Poikonen (2018) on tehnyt selvityksen peruspalveluiden saavutettavuudesta ja oikeusturvasta päihdehuollossa. Hän (s. 30) nostaa selvityksessään ongelmaksi lainsäädännön koskien päihdehuoltoa. Poikonen toteaa lainsäädännön ohjeistuksen olevan puutteellinen palveluntarpeen määrittelyssä alueellisesti. Ainoastaan vähenevä asiakasmäärä ei kerro palvelun tarpeesta, vaan saattaa ilmentää palvelun saatavuuden haasteita, selvityksessä

muistutetaan. Saari ym. (2020, s. 188) tuovat kirjassaan esille näkökulman päihdepalveluiden vastaavuudesta tarpeeseen, sillä päihderiippuvuus tekee palveluntarpeen perustelluksi ja näkyväksi. Se ei kuitenkaan suoranaisesti tarkoita asiakkaan pystyvyyttä käyttää palvelua edistääkseen päihteetöntä elämää, teoksessa kerrotaan. Saari ym. (s. 191) muistuttavat sosiaalisten ongelmien monimuotoistumisesta. He esittävät useampia ongelmia, kuten asunnottomuus-, työttömyys- ja mielenterveysongelmat, joista jokaisesta tahoillaan huolehtivat eri viranomaiset tai yksiköt. Päihde- ja mielenterveyspalveluita tulisi kaikissa muodoissa kehittää sosiaali- ja terveystoimen keskinäisessä yhteistyössä (STM, i.a.).

Poikonen (s. 7) tuo esiin haasteen päihdehuollon erityispalveluiden saatavuudesta: Suuremmissa kunnissa päihdehuollon erityispalveluita on saatavilla helpommin, kun taas pienempien kuntien päihdehuolto pohjautuu terveyden- ja sosiaalihuollon peruspalveluihin ostopalveluilla täydentäen. Selvityksen mukaan ongelma koostuu päihdepalveluiden vaikutelmasta meinoeränä sosiaali- ja terveydenhuollossa, vaikka hyödyt koskettavat laajempaa aluetta kuin sosiaali- ja terveydenhuollon kenttää. Tekstissä kerrotaan taloudellisen tilanteen kunnissa luovan haasteita palveluiden turvaamiselle, mutta pitkällä aikavälillä säästäminen päihdepalveluissa lisää kustannuksia laaja-alaisesti muihin palveluihin. Yksi keskeisimpiä asioita hoidon vaikuttavuutta mitattaessa on kuitenkin palveluiden saatavuus, koska heikentyneet hoitoon pääsyn mahdollisuudet vaikuttavat välillisesti ja suoraan muihin kustannuksiin kasvavasti, selvityksessä (s. 38) sanotaan.

Ristolainen Ym. (2020, s. 255) kirjoittavat vuonna 2019 kariutuneesta sote-uudistuksesta, jossa suunniteltiin asiakassuunnitelmalle sosiaali- ja terveydenhuollossa yhteneväistä muotoa. Kirjassa kerrotaan suunnitelmasta liittyen Kanta-palvelun uudistamiseen. Uudistuksen myötä asiakkaan tiedot olisivat olleet tämän itsensä lisäksi saatavilla kaikilla ammattilaisilla, asiakkaan itse tähän suostuessa. Pyrkimys oli asiakassuunnitelman täydentäminen ja ylläpito jokaisen asiakkaan tilannetta edistävän tahon toimesta, kirjoittajat jatkavat. Haasteet Ristolaisen ym. mukaan yhteiselle monialaisella asiakassuunnitelmalle koituvat kuitenkin sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön ja tietosuojan rajoituksista. Poikonen (2018, s. 92) jatkaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä tulisi uudistaa palvelutarpeita vastaaviksi kokonaisuuksiksi. Poikosen mukaan lainsäädäntö, joka turvaa erityisryhmien palvelut tulisi olla tasapainoinen ja selkeä kokonaisuus huomioiden yhdenvertaisen kohtelun.

STM Palvelujen kehittämisen tavoitteena ovat helposti tavoitettavat, joustavat palvelut sekä mielenterveyshäiriöiden ja päihdeongelmien hoitaminen samanaikaisesti yhdessä yksikössä.

Ristolainen ym. (2020, s. 246) tuovat esiin asiakkaan asemasta keskeisenä tekijänä asiakas- ja palveluohjauksen, sekä hoito- ja palveluketjun suunnittelun tulevassa, vuonna 2023 voimaan astuvassa sote-uudistuksessa. Tärkeäksi kirjoittajat kokevat myös organisaatioiden kehittämisen sosiaali- ja terveysalalla. Asiakasohjauksella viitataan uudistuksen suunnittelussa asiakkuuden ohjaamiseen ja näin ollen pyritään toteuttamaan asiakaslähtöistä integraatiota palveluissa, Ristolainen ym. kirjoittavat. He toteavat kuitenkin (s. 255–256), että asiakaslähtöisyyttä on hyvä tarkastella myös kriittisesti silloin kun puhutaan asiakaslähtöisestä ohjauksesta. Esimerkiksi monisairaista puhuttaessa tulee muistaa uudistuksen periaate ”itsensä johtamisesta”, mikä voi olla käytännössä kohtuuton vaatimus osalle asiakkaista, kirjoittajat kommentoivat Hujala ym. (2014) mukaisesti. Valtioneuvoston (14.10.2021) verkkosivuilla kuvataan erityisesti alaikäisten ja nuorten päihdeidenkäytön ongelmaa. Sivustolla kerrotaan Sote-uudistuksen pyrkimyksestä vastata myös nuorten päihdehoidon ja -kuntoutuksen haasteisiin. Airi Partanen katsoo, että sote-uudistuksen myötä päihdepalveluita voidaan yhdenmukaistaa ja monipuolistaa kaikkialla Suomessa (Valtioneuvosto, 28.3.2022).

4.3 Palvelujärjestelmän tuki rikoksen tekijöille

Kriminaalihuollon tukisäätiö (7.1.2022) nostaa esiin vankilasta vapautuvien palveluiden tarpeen. Uutisessa kerrotaan tarvittavista tulevien hyvinvointialueiden tarjoamista palveluista kuntoutumisen ja rikoksettoman elämän tukemiseksi. Tekstissä kerrotaan vapautuvien vankeiden tarvitsevan tukea mm. sosiaali- ja terveyspalveluihin, asumiseen ja mielenterveys- ja päihdepalveluihin. Palveluiden kokonaisvaltaisuutta ja esimerkiksi päihdehuollon jatkumista myös vankilasta vapautumisen jälkeen pidetään erityisen tärkeänä. Kriminaalihuollon tukisäätiö muistuttaa, ettei rikoksentekijän tausta saisi olla esteenä palveluiden saatavuuteen. Mäki (2017, s. 8) jatkaa artikkelissaan yhdenvertaisesta asiakkaan kohtaamisesta. Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014, 2 luku 5 §) määrätäänkin viranomaisten vastuusta yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja toteutumisesta. Lain mukaan toimenpiteiden tulee olla asiakkaan voimavarat, viranomaisten toimintaympäristön ja muut olosuhteet huomioiden tarkoituksenmukaisia, oikeasuhtaisia ja tehokkaita. Viranomaisilla tulee myös olla suunnitelma tarvittaviin toimenpiteisiin tämän edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslain (3 luku 8 §) mukaan syrjiminen mihinkään henkilöön liittyvään asian perusteella on kielletty. Laissa on tuotu esille mm. kansalaisuuteen, vakaumukseen, terveydentilaan ja mielipiteisiin liittyvät seikat.

Yhdenvertaisuuslain toteutuminen vaatiikin eri toimijoiden yhteistyötä paikkakunnasta riippumatta. (Kostiainen 2017, s. 5) kirjoittaa artikkelissaan rikosseuraamuslaitoksen haasteena usein olevan verkostoyhteistyön puutteellisuuden kunnan ja valtion viranomaisten, sekä kolmannen sektorin toimijoiden välillä. Kostiainen haastatteli artikkelissaan rikosseuraamuslaitoksen kehitysjohtajaa. Kehitysjohtaja Niemisen mukaan (s. 6) on kuitenkin menty eteenpäin, eikä mm. kumppanuussopimuksen tekeminen rikosseuraamuslaitoksen kanssa ole enää uutta. Hän tuo haastattelussaan esiin huolensa asiakkaiden asioiden sekoittumisesta toisten erityisryhmien haasteisiin. Kehitystä Valtiontalouden tarkastusviraston jälkiseurantaraportin mukaan (2018, s. 4) on havaittavissa. Yhteistyö ja sen lisääntyminen on raportin mukaan kehittänyt eri tavoin ulkoisten sidosryhmien ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä vankilasta vapautumisen yhteydessä sekä rikosseuraamustyössä.

Kuten jo aikaisemmissa luvuissa on ilmentynyt, eri tahojen yhteistyön lisäksi ennaltaehkäisyllä koetaan olevan suuri merkitys rikollisuuden torjunnassa ja säästötoimenpiteissä pidemmällä aikavälillä. Valtioneuvoston (2021, s. 6) tekemässä selonteossa puhutaan rikoksen uhriksi joutumisen ja rikosten tekemisen olevan yhteydessä huono-osaisuuden kanssa. Sosiaalisen pahoinvoinnin, syrjäytymisen ja moniongelmaisuuden todetaan tekstissä (s. 23) olevan suurimpia uhkia, joiden vuoksi erityistä huomiota tulisi kiinnittää juuri ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisyyn. Selonteossa (s. 4) kerrotaan sisäisen turvallisuuden politiikan perustuvan ennaltaehkäisevään toimintaan, joka pyrkii vaikuttamaan ongelmien juurisyihin. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi koulutus, terveys, työllisyys ja yhteiskunnallinen osallisuus. Kirjoituksessa painotetaan näiden olevan muita tekijöitä, kuin turvallisuusviranomaisten toimia. Daavittila (2021) jatkaa lausunnossaan keskeisiksi toimijoiksi ennaltaehkäisyssä varhaiskasvatuksen ja sivistystoimen viranomaiset sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat. Daavittila kuitenkin painottaa, ettei selonteossa tuoda riittävästi esille, millaisia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä tulisi tehdä. Rikosten, rikollisuuden ja ylisukupolvisuuden syrjäytymisen ennaltaehkäisyn ja vähentämisen osalta lausunnossa korostetaan matalan kynnyksen paikkoja, jotka vastaavat asiakkaiden tarpeisiin ja ovat asiakkaiden saavutettavissa. Lausunnossa tuodaan esille myös ns. yhden luukun paikat ja oman sosiaalityöntekijä -mallin toteutuminen.

Oikeusministeriössä (2019, s. 1) on vuosina 2020–2022 käynnissä hanke rikosten ennaltaehkäisyn tehostamiseksi. Hankkeen taustatiedoista ilmenee ennaltaehkäisevän toiminnan tulevan lopulta yhteiskunnalle edullisemmaksi, kun jälkikäteen rikollisuudesta aiheutuneiden haittojen korjaaminen. Tekstissä ilmenee, että kaikille tarjolla olevilla sosiaali- ja

terveyspalveluilla voitaisiin ennaltaehkäistä rikollisuutta ja syrjäytymistä. Palveluihin kuuluu myös päihde- ja mielenterveyspalvelut. Tavoitteena hankkeessa on (s. 2) kehittää palveluita ja palveluihin ohjautumista rikoksia ennaltaehkäisevästi, ennaltaehkäistä uusintarikollisuutta ja edistää vankilasta vapautuvien ohjausta uusintarikollisuutta ehkäiseviin palveluihin. Tällaisia palveluita ovat mm. päihde- ja mielenterveyspalvelut ja kuntoutusohjelmat, tekstissä kerrotaan. Yhdeksi hankkeen kohderyhmäksi on asetettu päihteitä käyttävät ja rikoksen tekemisellä oireilevat nuoret sekä nuorten rikollisuuden ennaltaehkäisy.

Ennaltaehkäisyn tärkeydestä puhutaan myös Sisäisensuojallisuuden portaalissa (TUOVI i.a.) sivuilla. Verkkosivuilla tuodaan esille valtaosan aikuisuudessa rikoksia tekevien henkilöiden joutuneen jo nuorena rikoskierteeseen. Kirjoituksessa todetaan nuorten osalta kokonaisrikollisuuden vähenemisen kannalta ennaltaehkäisyn olevan ensisijainen toimenpide sekä paikallisesti, että valtakunnallisestikin. Ennaltaehkäiseviksi toimiksi sivuilla esitetään vaikuttamista syrjäytymiskehitykseen tai orastavaan rikollisuuteen yksilötasolla. Tällaisia toimia olisivat esimerkiksi rikoskierteen katkaisu oikea-aikaisilla ja oikeanlaisilla palveluilla sekä tuilla. Tärkeää ennaltaehkäisyssä on kirjoituksen mukaan myös toimien pitkäkestoisuus ja riittävän varhainen tuki. Sivuilla nostetaan esille nuorille suunnattujen palveluiden tärkeys rikollisuuden ennaltaehkäisyssä, joita ovat mm. etsivä nuorisotyö ja ankkuri toiminta. Ankkuri-mallista puhutaan silloin kun halutaan puuttua lasten ja nuorten kokemaan tai harjoittamaan perheväkivaltaan ja rikolliseen käytökseen varhaisessa vaiheessa, sivuilla sanotaan. Ankkuri-toiminnan koordinoinnista ja puitteista vastaa poliisi, mutta toimintaan on resursoitu sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökuntaa, jotka tekevät yhteistyötä nuorisotoimien palveluiden kanssa, tekstissä kerrotaan.

Mäki (2017, s. 8) kirjoittaa artikkelissaan vankien kokevan oman asemansa kohottamisen yhteiskunnassa vaikeaksi. Muutoksen esteenä kerrotaan olevan yhtäaikaaisesti yksilön kerrostuneet ongelmat, sekä yhteiskunnalliset ennakkoluulot ja haluttomuus antaa uusi mahdollisuus rikoksen tehneelle henkilölle. Aiemmassa pääluvussa esille nousi vankien asunnottomuus vapautumisen jälkeen. Mäki (s. 8) nostaa esille saman haasteen ja kertoo artikkelissaan joka neljännen vangin olevan vapautuessaan asunnoton ja tämä olevan yksi suurimmista esteistä elämänmuutoksessa. Asuntoa ei haluta vuokrata rikoksen tehneelle henkilöille tautansa vuoksi, vaikka oma asunto olisi yksi omaehtoisien arkityömin rakentumisen ja rikoskierteestä irtaantumisen mahdollistaja, artikkelissa (s. 9) kerrotaan. Muita tekijöitä yhteiskuntaan kiinnittymisessä on artikkelin mukaan työllistyminen, kouluttautuminen ja perhesuhteiden

rakentuminen. Kaikkiin edellä mainittuihin tekijöihin liittyy olennaisesti oman asunnon tarpeellisuus, jotta elämänmuutos onnistuisi toivotulla tavalla. Yksi konkreettisia toimia asunnottomuuden vähentämiseksi myös rikostaustaisille henkilöille on ollut AUNE-ohjelma, artikkelissa kirjoitetaan. Asunto ensin (i.a. -a.) verkkosivuilla kerrotaan AUNE-ohjelman toimineen vuosina 2016–2019, jonka tavoitteena oli estää asunnottomuuden uusiutuminen ja vahvistaa ennaltaehkäisyä asunnottomuustyössä. Pidemmän aikavälin tavoitteina oli palvelujärjestelmän uudistaminen kustannustehokkaammaksi, sivuilla kerrotaan. Asunto ensin (i.a. -b) sivuilla tuodaan esiin asunnon olevan edellytys sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ratkaisuun ja heidän ensimmäinen tehtävänsä ennen muita tukitoimia onkin asunnon etsiminen.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA ANALYYSI

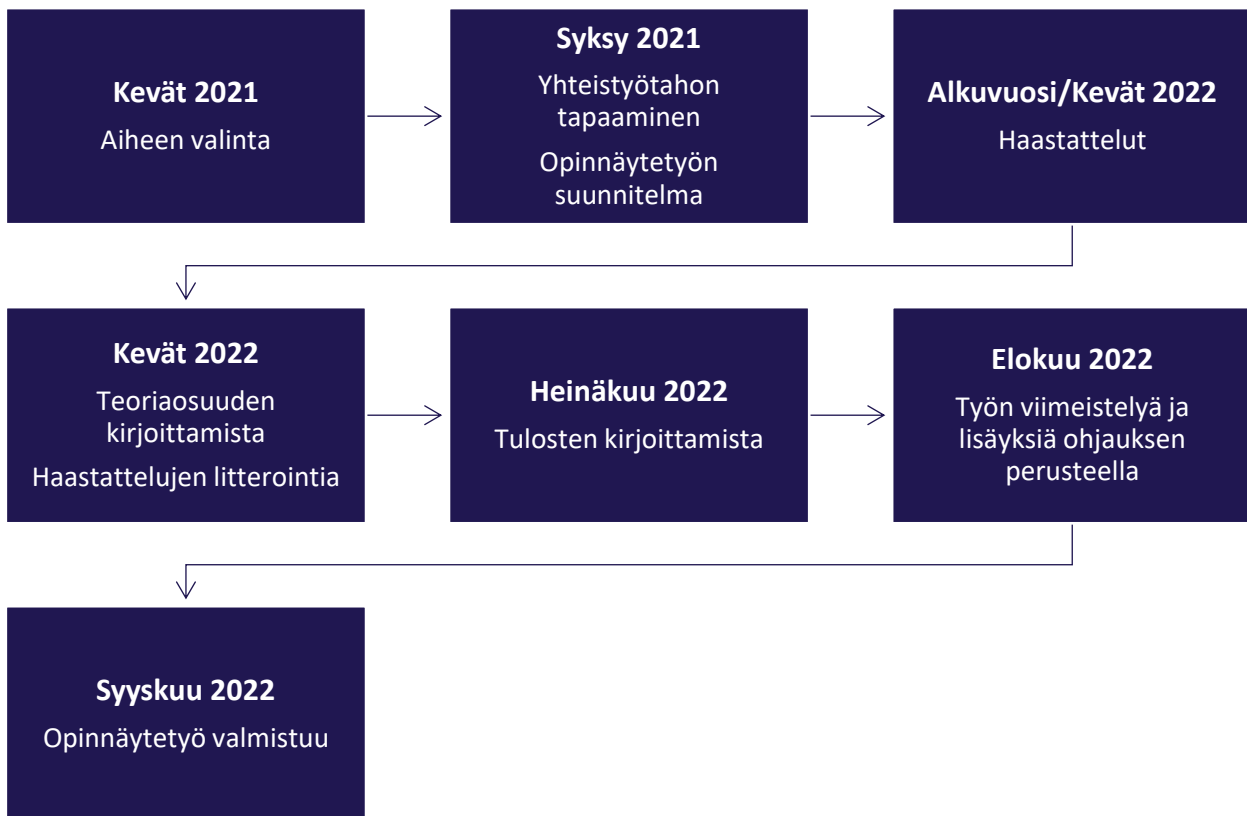
Esittelemme tässä luvussa tarkemmin opinnäytetyömme toteutusta eri vaiheiden kuvauksen ja aikataulun esittelyn kautta. Tuomme esille myös tutkimuksemme eettisiä seikkoja ja luotettavuutta. Kerromme tutkimuksessamme käytetyistä menetelmistä ja aineiston analyysin eri vaiheista.

5.1 Opinnäytetyön toteutus

Aloimme pohtimaan opinnäytetyöllemme aihetta talvella 2021. Kartoitimme aihepiirejä, jotka kiinnostavat meitä ja keväällä 2021 löytyi aihe, jota molemmat halusivat tutkia lisää. Koimme aiheen tärkeäksi, sekä ajankohtaiseksi. Saari (2015, s. 24) on todennut, että huono-osaisuutta tutkittaessa tulisi tutkijan mennä kyseisen ryhmän edustamiin paikkoihin tai palveluiden ääreen, minkä vuoksi pohdimme sopivaa yhteistyötahoa. Päädyimme ottamaan yhteyttä KRIS ry:n yhteistyöpyynnön merkeissä, sillä ajattelimme kyseisen tahon tarjoavan vastauksia meitä kiinnostaviin kysymyksiin. Otimme yhteyttä heihin puhelimitse ja sovimme tapaamisen syksyille 2021. Ennen tapaamistamme pohdimme tarkemmin aiheitamme, tutkimusmenetelmää ja muita yhteistyötahon kanssa sovittavia asioita. Kävimme sovitusti syksyn aikana KRIS ry:n toimipisteessä, jolloin keskustelimme tahon edustajien kanssa opinnäytetyön tavoitteista ja käytännön toteutuksesta. Sovimme haastatteluiden toteutuksesta, sekä heidän mahdollisuudestaan kommentoida opinnäytetyösuunnitelmaa ja haastattelukysymyksiä vielä ennen käytännön toteutusta. Aiheen sensitiivisyys huomioon ottaen katsoimme yhdessä parhaaksi, että työntekijät ehdottavat haastatteluun osallistumista tietyille asiakkaille parhaalla katsomallaan tavalla.

Ensimmäisen käyntimme jälkeen tutkimme alustavasti teorialtietoa aiheitamme koskien. Selvitimme myös, mitä aihepiiristä jo tiedetään kartoittaen näin myös lähdeaineistoa. Syksyn 2021 aikana kirjoitimme valmiiksi opinnäytetyön suunnitelman. Lähetimme suunnitelman myös yhteistyötahollemme. Alkuvuoden ja kevään 2022 aikana toteutimme haastattelut kolmessa osassa, joista kullakin kerralla toteutui kaksi haastattelua. Haastattelujen jälkeen litteroimme äänitetyt aineistot ja kartoitimme teorialtietoa kevään aikana. Seuraavaksi aloimme käsitellä litteroitua aineistoa ja kirjoittaa teoria osiota rinnakkain. Kerromme tarkemmin aineiston käsittelystä vielä tämän pääluvun aikana. Kesä ja heinäkuun aikana kirjoitimme teorialukuja. Heinäkuulla aloimme kirjoittaa tuloksia aikaisemmin käsitellyn aineiston pohjalta. Alkusuksystä saimme vielä ohjausta opinnäytetyöhömmme ja toteutimme tarpeellisia muutoksia

työhön. Opinnäytetyömme valmistui syyskuun 2022 aikana. Prosessin aikana olemme osallistuneet opinnäytetyöseminaareihin, joissa olemme esitelleet oman työmme vaiheita muulle ryhmälle sekä saaneet vertaisarviointia. Olemme havainnollistaneet opinnäytetyön ajallista prosessia seuraavassa kuviossa.

Kuvio 4. Opinnäytetyön prosessin kuvaus.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Silverman (2010, s. 10) kirjoittaa tutkimuksen aiheen olevan olennainen valittaessa tutkimusmenetelmää määrällisen ja laadullisen tutkimuksen välillä. Hänen mukaansa menetelmä määrittyy tutkittavan kohteen mukaan ja laadullinen tutkimus vastaa esimerkiksi kysymyseen ”miten” määrällisten arvojen sijaan. Katsoimme, että tutkimuskysymyksiimme pystymme parhaiten vastaamaan laadullisen tutkimuksen avulla. Kiviniemi (2001, s. 68–71) kertoo laadullisesta tutkimuksesta prosessina. Valitsimme laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän, koska tällä tutkimusmenetelmällä pääsemme parhaiten lähelle tutkimuskohdetta, joka tässä tapauksessa on ihmiset ja heidän kokemuksensa. Laadullinen tutkimusmenetelmä so-
pii aiheeseemme parhaiten myös siksi, että tutkimusongelmamme saa Kiviniemen mukaan

täsmentyä tutkimuksen edetessä. Haluamme pyrkiä opinnäytetyössämme kokonaisvaltaisuuden rajaten kuitenkin tutkimuksemme selkeäksi kokonaisuudeksi. Kananen (2017, s. 36) jatkaa laadullisen tutkimuksen osoittavan kiinnostusta erityisesti ihmisten kokemuksiin ja näkemyksiin maailmasta. Hän myös korostaa tutkimuksen välineenä olevan tutkijan, joka toimii tiedonkerääjänä suodattaen aineiston tutkimustuloksiksi. Kirjoittajan mukaan laadullisen tutkimuksen tunnuspiirteenä toimii myös kontakti tutkijan ja tutkittavan välillä, tutkijan toimiessa ilmiön parissa. Koimme tutkimuksemme kannalta tärkeäksi toteuttaa haastattelut haastateltaville luontevassa ympäristössä. Haastattelupaikkana toimikin siksi haastateltaville tuttu KRIS ry:n toimipaikka. Halusimme myös suorittaa tiedonkeruuta edellä mainittujen laadullisten menetelmien tunnusmerkkien mukaisesti saaden itse kontaktia haastateltavien kanssa.

Kvalitatiivinen tutkimus suosii haastatteluja ja muuta ihmisiltä kerätyn tiedon hankintaa, jossa tutkimusten kohteiden äänet saadaan kuuluviin esimerkiksi teemahaastatteluja käyttämällä (Hirsjärvi ym., 2009, s. 164). Valitsimme laadullisen tutkimuksen, sillä toivoimme haastattelujen kautta saavamme yhteistyötahon asiakkaiden mielipiteitä ja omia kokemuksia paremmin esille. Yhtenä raporttimme lähtökohtana oli tuoda palveluita käyttävien henkilöiden ääntä kuuluviin, jotta saadaan ajankohtaista tietoa käytännöstä. Tutkimuskysymykset myös kartoittavat tutkittavan joukon kokemuksia, mielipiteitä ja näkemyksiä. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena voidaankin pitää mm. halua ymmärtää toista ihmistä ja tämän näkökulmia asioihin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 76). Tarkoituksenamme oli löytää haastateltavien omista taustoista mahdollisia ylisukupolvisuuteen liittyviä haasteita ja kartoittaa olemassa olevia tukitoimia kyseisten ongelmien ratkaisemiseksi. Halusimme toteuttaa laadullisen tutkimuksen, jotta saamme yksilöiden omia kokemuksia palvelujärjestelmän toimivuudesta heidän omalla kohdallaan. Opinnäytetyön kirjoittajina koimme tärkeäksi kartoittaa omaa ymmärrystä aiheesta haastatteluja toteuttamalla.

Olemme keränneet tutkimuksemme aineistoa puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Hirsjärvi ja Hurme (2008, s. 47) kirjoittavat Fieldingin (1993, s. 136) määrittelevän puolistrukturoitua teemahaastattelua siten, että kysymysten järjestys voi haastattelussa vaihdella sisällön pysyessä silti samana. He kirjoittavat myös Robinsonin (1995) mainitsevan, että kysymysten sanamuotoa voi vaihdella haastattelun edetessä. Haastatteluja suunnitellessamme halusimme, että haastateltavat saavat kokemuksen miellyttävästä tilanteesta ja saavat riittävästi vapautta omaan vastaukseensa. Toisaalta halusimme saada vastauksia tiettyihin aiheisiin ja pysyä tietyissä näkökulmissa. Tämän vuoksi päädyimme puolistrukturoituun haastatteluun ja

suunnittelimme haastattelukysymykset ennalta. Emme kuitenkaan pitäytyneet kysymysten järjestyksessä tai sanamuodoissa tarkasti. Esitämme laatimamme haastattelurungon (liite 1) tämän opinnäytetyön lopussa liitteenä. Haastattelurungon muodostamisen tukena käytimme tutkimuskysymyksiämme, millä pyrimme varmistamaan haastattelun vastaamisen tutkimuksen varsinaiseen aiheeseen. Hirsjärvi ja Hurme (2008, s. 35) ovat esittäneet haastattelun eduksi esimerkiksi mahdollisuuden haastateltavalle esittää itseään koskevia asioita vapaa-muotoisesti. Toisaalta edellä mainitussa teoksessa myös esitetään, että tutkijalla on mahdollisuus tarkentaa kysymysten vastauksia ja käydä keskustelua tutkimuksen aiheesta haastateltavan kanssa. Haastatteluissa tulikin välillä tarkentaa kysymystä tai haastateltavan vastausta, jotta saimme haluttuun kysymykseen vastauksen. Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 84) jatkavat, että on kannattavinta kysyä ihmiseltä itseltään halutessamme tietää hänen ajatuksistaan.

Toteutimme yhteensä kuusi haastattelua. Haastateltavat olivat KRIS ry:n asiakaskuntaa ja kokemusasiantuntijoita. Kaikki haastateltavat ovat aikuisia, mutta ikää tai sukupuolta emme tutkimuksessamme eettisistä syistä mainitse. Myöskään KRIS ry:n toimipiste, jossa haastattelut toteutettiin, ei tule raportissamme ilmi. Edellä mainituista syitä emme laatineet tietosuojaselostetta, vaan esitimme tietosuojaan liittyvät seikat haastateltaville suullisesti. Toteutimme haastattelun äänittäen, minkä jälkeen aineisto on litteroitu. Litteroinnista kerrotaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Haastateltavat osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti. KRIS ry:n työntekijät ovat pyytäneet haastateltavia osallistumaan tutkimukseen. Sovimme näin, sillä työntekijät tuntevat asiakkaat ja siksi tiesivät parhaiten yksittäisten asiakkaiden valmiuden haastatteluun.

5.3 Aineiston analyysi

Toteutimme haastattelut heti tutkimuskysymysten asettamisen jälkeen, jo ennen varsinaisen teoriaosuuden koontia. Päädyimme ratkaisuun kokiessamme haastattelujen tulokset vaikeasti ennustettaviksi. Jätimme mahdollisuuden rajata aihetta yhä tarkemmin opinnäytetyön edetessä haastatteluihin. Koimme myös tämän vaihtoehdon lisäävän haastateltavien äänen kuuluvuutta työssä, sillä etsimme teoreettista tietoa työmme tueksi haastatteluaineiston perusteella.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 104) ovat kuvanneet tutkija Timo Laineen laatimia aineiston analyysin vaiheita, mitä käytimme oman analysointimme pohjana. He kirjoittavat, että aluksi tulee

valita aineistosta kiinnostava aihe ja rajata muut asiat pois. Seuraavaksi heidän mukaansa tulee teemoitella aineisto, jonka pohjalta kirjoitetaan yhteenveto. Jo ennen tätä analyysin toteuttamista kuitenkin litteroimme äänitetyn aineistomme. Litteroinnilla tarkoitetaan laadullisen aineiston kirjoittamista auki sanan tarkkuudella (Hirsjärvi ym. 2009, s. 222). Toimimme edellä mainitulla tavalla ja kirjoitimme sanasta sanaan sekä haastateltavien, että haastattelijoiden sanomat lauseet. Jätimme litteroidusta aineistosta pois ainoastaan tunnistettavat tekijät sekä sanat, joita toistettiin peräkkäin. Litteroitua aineistoa tuli lopulta yhteensä 31 sivua. Litteroinnin tarkkuus on osoitus myös valmiin tekstin luotettavuudesta (Vilkka, 2021). Vilkka jatkaa myös, että litteroidun aineiston tulee vastata merkitykseltään haastateltavan kertomaa. Tätä osoitamme opinnäytetyössä mm. suoran lainauksin.

Olemme käsitelleet aineistoamme teemoittelun avulla koska koimme, että teemoittelu auttaa meitä parhaiten löytämään vastaukset asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Teemoittelussa tarkoituksena on löytää aineistosta keskeiset aiheet ja yhdistävät tai erottavat seikat eri vastausten kesken (Jyväskylän yliopisto (KOPPA), 2021)). Tavoitteena on siis Jyväskylän yliopiston mukaan aineiston yksinkertaistaminen ennen sen raportointia. Luimme ensin itsenäisesti litteroidun aineiston läpi useaan kertaan. Vilkka (2021) kirjoittaa litteroinnin lisäävän tutkijan ymmärrystä aineistosta ja mahdollistaa tutkimuskysymysten täsmentämisen. Seuraavaksi kävimme yhdessä läpi litteroidun aineiston keskustellen samalla sisällöstä, jotta saimme itse parhaan mahdollisen käsityksen aineistossa esiintyvistä teemoista. Tämän jälkeen aloimme merkitsemään värikoodein aineistosta löytyviä vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Jyväskylän yliopisto on esittänyt, että koodausta käytetään teemoittelun tukena ja sillä tarkoitetaan aineiston luokittelua tai jäsentämistä eri aihealueisiin. Käytimme pääteemoina kaikkia neljää tutkimuskysymystämme. Värikoodasimme kysymykset, minkä jälkeen aloimme liittää teemoiteltua aineistoa tutkimuskysymystemme alle. Huomioimme yhdellä värillä myös muita tekijöitä, jotka tutkimuksen kannalta olivat kiinnostavia ja olennaisia. Muiden tekijöiden ja usein esiin nousevien teemojen perusteella tarkensimme vielä tutkimuskysymyksiä. Lopulta esittelimme tuloksemme kolmen otsikon alla: Ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmentyminen KRIS ry:n asiakkailla, Millaisilla palveluilla voitaisiin estää ylisukupolviset haasteet ja Miten KRIS ry on tukenut asiakkaitaan huono-osaisuuden aiheuttamissa haasteissa. Edellä mainitut kysymykset toimivat yläteemoina. Alateemoiksi ensimmäiseen yläteemaan asettuivat geeniperimän ja kasvatuksen vaikutukset ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmentymiseen. Toisen otsikon alateemoina olivat kokemusasiantuntijuuden tärkeys palveluiden suunnittelussa ja kaksoisdiagnoosin ilmentyminen ylisukupolvisissa haasteissa. KRIS ry:n

tarjoaman tuen alateemoina olivat vertaistuen ja yhteisöllisyyden kokemukset ja sen merkityksellisuuden lisääminen asiakkaiden arkeen. Alateemat päätimme aineistossa esiintyvän toistuvuuden perusteella, jolloin tuloksemme vastaa haastatteluissa saatuja vastauksia mahdollisimman hyvin.

5.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Olemme ottaneet opinnäytetyön eettisyyden huomioon Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, s. 6–7) laatimien hyvien tieteellisten käytäntöjen pohjalta. Tutkimuksen tekemisessä, tulosten esittämisessä ja niiden tallentamisessa, sekä tutkimusten ja tutkimustulosten arvioinnissa tulee noudattaa erityistä tarkkuutta sekä todenmukaisuutta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, s. 6). Olemme raportissamme tuoneet esiin mahdollisimman tarkoin kuvattuja tutkimusmenetelmiä ja esitämme tutkimuksemme tuloksia todenmukaisesti samalla raportoiden opinnäytetyön toteutuksesta. Tutkimuksessa tulee edellä mainittujen käytäntöjen mukaan soveltaa avointa viestintää tutkimuksen toteutuksesta, sekä sen tuloksista ja käyttää eettisiä tutkimusmenetelmiä tiedonhankinnan, tutkimusmenetelmien, sekä arvioinnin suhteen. Myös muita tutkimuksia ja julkaisuja tulee ohjeiden mukaan kunnioittaa asianmukaisin lähdeviittauksin. Olemme toteuttaneet avointa viestintää tutkimuksen etenemisestä ja eri vaiheista yhteistyötahon sekä opinnäytetyötä ohjaavan opettajan kanssa. Teemme opinnäytetyösämme asianmukaiset lähdeviitemerkinnät ja siten kunnioitamme kirjallisia lähteitä. Laadimme lähdeluettelon, jossa kiinnitimme huomiota käytettyjen lähteiden luotettavuuteen sekä ajanmukaisuuteen. Olemme pyrkineet laajaan ja monipuoliseen tiedonhankintaan, jotta raportti on mahdollisimman kattava ja näin ollen luotettava.

Haastatteluihin osallistuvat henkilöt olivat mukana vapaaehtoisesti ja heille esiteltiin jokaisen haastattelun alussa eettiset seikat tutkimukseemme liittyen. Kerroimme haastateltaville myös tutkimuksemme tarkoituksen ja tavoitteet ennen haastattelun alkua. Kohtasimme haastateluun osallistuneet henkilöt yksittäin, jotta osallistuminen toteutuisi mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Huomioimme myös haastatteluaineiston käsittelyn salassapitotekijät, sillä nauhoitetut haastattelut olivat saatavilla vain opinnäytetyön kirjoittajilla. Äänityksiä käsiteltiin siten, ettei kukaan ulkopuolinen ole kuullut aineistoa. Otimme aineiston käsittelyssä huomioon myös tunnistettavuustekijät. Tutkimuksessamme ei ilmaista haastateltavien ikää, sukupuolta, asuinpaikkaa tai muita tarkkoja yksityiskohtia, joista haastateltavia voisi tunnistaa. Tässä opinnäytetyössä emme aio käyttää haastateltavista mitään merkintöjä esimerkiksi H1 ja H2.

Tähän päädyimme pienen haastatteluaineiston, sekä haastateltavien keskinäisen tuttavuuden vuoksi. Koimme, että aineistosta saatavia tuloksia on parempi käsitellä täysin ilman merkintöjä kyseisistä henkilöistä, jotta tunnistamattomuus voidaan taata. Emme tämän vuoksi myöskään mainitse, mistä KRIS ry:n toimipisteestä haastatteluaineisto on hankittu. Haastatteluja varten kokoamamme aineistot poistetaan heti niiden käsittelyn jälkeen.

Hyvät tieteelliset käytännöt ohjeistavat myös hankkimaan tarvittaessa tutkimusluvut. KRIS ry ei toivonut laadittavan erillistä tutkimuslupaa, vaan teimme itsemme, yhteistyötahomme sekä koulun välille sopimuksen opinnäytetyön toteutuksesta. Kaikkien tutkimusten osapuolten tulee myös käytäntöjen mukaisesti olla tietoisia omista oikeuksistaan ja vastuistaan sekä sopia aineiston säilyttämiseen liittyvistä oikeuksista. Sovimme yhteistyötahomme kanssa haastattelujen kulusta siten, että säilytämme itse haastatteluaineistot, eikä niitä luovuteta yhteistyötaholle. Tutkimuksen tekemisessä tulee arvioida tutkijoiden omaa esteellisyyttä kyseisen tutkimuksen päätöksenteko- ja arviointitilanteisiin (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, s. 7). Valitsimme itsellemme ennestään tuntemattoman yhteistyötahon. Myös haastatteluun osallistuvat henkilöt olivat meille vieraita. Näiden seikkojen vuoksi voidaan katsoa, ettei esteellisyyttä esiinny tutkimustyössämme.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 165) ovat maininneet luotettavuutta lisääväksi tekijäksi riittävän ajan tutkimuksen tekemiseen. Olemme tässä raportissa kuvanneet kirjoittamisen aikataulua ja koemme sen riittävän väljäksi tutkimuksen laajuuden huomioon ottaen. Vilkka (2021) on kuvannut aineiston luotettavuutta laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tai tutkijoiden tekemien valintojen ja avoimen työskentelyn tuloksena. Hän tuo esiin, että luotettavuutta lisää tutkimuksen eri vaiheiden tarkka kuvaus. Tutkimuksessa tulee hänen mukaansa myös perustella tarkoin, miksi jokin osa aineistosta on tutkimustavoitteiden kannalta olennaista, miten tähän on päädytty ja arvioida omien päätöstensä toimivuutta tutkimuksen kannalta. Näiden edellä mainittujen seikkojen vuoksi olemme pyrkineet esittämään tekemiämme ratkaisuja mahdollisimman avoimesti. Olemme myös esittäneet tutkimuksen eri vaiheet tekstimuodon lisäksi kuviona ja avanneet analyysin eri vaiheet tarkoin. Tutkimuksen avoimuus toteutui myös haastatteluissa, sillä haastateltavat tiesivät tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteet. Tutkimuksen luotettavuutta Vilkan mukaan lisää myös tutkimuksen toistettavuus. Hän on kuitenkin maininnut, että laadullisessa tutkimuksessa toistettavuus ei täysin toteudu sen ainutkertaisuuden vuoksi. Toisaalta kirjoittajan mukaan toisenkin tutkijan tulisi päätyä osittain samoihin tulkintoihin toisen tutkijan kanssa, jos tutkimuksen ja analyysin vaiheet ovat riittävän selkeästi

kuvattuna raportissa. Tätä tutkimuksen toistettavuutta kutsutaan myös reliabeliudeksi (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 186). Otamme raporttia kirjoittaessamme huomioon, että tuloksemme ovat sidoksissa tiettyyn aikaan ja yhteiskuntaan, jolloin tulokset eivät olisi täysin toistettavissa. Kuitenkin tutkimusmenetelmämme ja analyysitapamme ovat mahdollisimman selkeästi kuvattuna raportissa, minkä perusteella reliabelius toteutuu. Kirjoittajat esittävät myös, että raportin luotettavuutta voidaan lisätä esimerkiksi suorilla lainauksilla haastatteluaineistosta, sillä tämä osoittaa lukijalle kirjoittajan tulkintojen alkuperää.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Haastattelimme yhteensä kuusi KRIS ry:n asiakasta. Vastaajista emme esittele tunnistettavia tietoja opinnäytetyössämme. Haastattelujoukon asiakkuuksien pituus vaihteli muutamista kuukausista useampaan vuoteen. Neljä kuudesta vastaajasta ovat suorittaneet yhden tai useamman vankeusrangaistuksen, loput kertoivat suorittaneensa rangaistuksensa muilla tavoin. Tutkimuksen tulokset esitämme tässä osiossa tutkimuskysymysten mukaisesti lajiteltuna. Ensimmäiseksi raportoimme ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmentymistä haastattelujoukon keskuudessa. Toiseksi käsittelemme haastattelussa saatuja tuloksia siitä, millaisella tuella voisi estää ylisukupolvisia huono-osaisuuden haasteita tai päihde- ja rikollisuuskierteen syntymistä. Toinen alaluku käsittää kaksi tutkimuskysymystä: Millainen apu tai tuki voisi vaikuttaa siihen, ettei päihde- tai rikolliskierrettä pääse syntymään ja millaiselle avulle, tuelle tai palvelulle olisi tarvetta haastateltavien mukaan. Kolmantena esitämme haastateltavien kokemuksia KRIS ry:n tarjoamasta tuesta päihteiden tai rikollisuuden aiheuttamissa huono-osaisuuden haasteissa.

6.1 Ylisukupolvisen huono-osaisuuden ilmentyminen KRIS ry:n asiakkailla

Kaikilla haastateltavilla ilmeni päihderiippuvuutta yli sukupolvien ja suurin osa vastanneista koki sillä olevan vaikutusta omaan tilanteeseen. Geeniperimällä koettiin olevan osittainen vaikutus päihderiippuvuuden syntyyn ja lähes kaikki vastanneista kokivat riskin riippuvuuksiin kasvaneen perimänsä vuoksi. Suurempi osa haastateltavista koki geeniperimän vaikutukset omaan elämänsä kulkuun merkittävämpänä tekijänä, kuin esimerkiksi kasvatuksen. Muutama haastateltava ajatteli, ettei geneettisen riskin tunnistamisella olisi ollut välttämättä vaikutusta lopputulokseen. Yksi haastateltavista koki ylisukupolvisuuden haasteet merkityksettöminä riippuvuuden syntymisen kanssa.

Mun isoisä kuoli viinaan, mun setä kuoli viinaan ja mun serkku kuoli viinaan niin olis se sama ymmärrys mulla että mulla on se perimä ja musta voi tulla alkoholisti jos mä juon tai käytän jotain muuta päihdettä, keskushermostoon vaikuttavaa lääkettä tai huumausainetta.

No isä on alkoholisti ja äiti on alkoholisti, mutta äiti ei ihan niin sillee et se ei oo ikinä mitenkää sekasin tai sillee. Ja sitte eno on sellanen kestä mä oon ottanu vähä vaikutteita.

Geeneissä, että se on yksi syy myös miksi minä olen addikti, että niinkun mun äitin, äiti ja isä on molemmat addikteja entisiä alkoholisteja. se tulee ihan sieltä, sieltä tota sitte geeneissä se addiktio.

Tästä äidin puolelta äidin isä on. Sanotaan että äidin puolelta puolet ja isän puolelta kaikki. Sanotaan että kokonaisuudessa 75% että aika vahva geeniperimä.

Mun ajatus päihderiippuvuudesta on se mikä on minnesotamallin päihderiippuvuusnäkemys: Perimä plus päihde synnyttää riippuvuuden, ei tule käytöllä riippuvaiseksi. Niin sillon tavallaan se ylisukupolvisuus päihderiippuvuudessa ei oo mitään merkitystä onks se perhe hyvä tai huono tai se onko isä tai äiti käyttäny päihdettä, ei määräydy sen mukaan käyttääkö lapsi päihdettä, vaan ainoastaan sen mukaan jos lapsi saa saman perimän ja rupee käyttämään päihdettä niin sille syntyy riippuvuus.

Ylisukupolvisuudella koettiin olevan yhteys myös rikollisen elämäntavan kanssa. Haastateltavat nostivat esiin hyväksyvän ilmapiirin rikolliselle toiminnalle ja opitun mallin kasvatuksen myötä. Osalla haastateltavista ei ollut rikollista käytöstä omassa perheessään erilaisten päihteiden käytön lisäksi. Rikollisuuden osalta kävi ilmi, että erilaiset rikokset nähtiin eri taustoista riippuen hyväksyttävänä ja toiset kiellettynä. Kasvatus oli tulosten mukaan tärkeässä roolissa siinä, millainen rikos voidaan moraalisesti hyväksyä.

Kyl mä aattelin, että jos perheessä käytetään pähteitä ja rikollisuus on niinku hyväksyttyä, niin kyllähän se siirtyy seuraaville sukupolville. Kyllähän se tulee ihan täysin sieltä kasvatuksesta.

Isä oli vangittuna vankilassa ja minä oon istunu vankilassa ja isän puolelta molemmat veljet on istunu vankilassa.

6.2 Millaisilla palveluilla voitaisiin ennaltaehkäistä ylisukupolvisuuden haasteet?

Haastateltavat kertoivat ajatuksiaan palveluihin liittyvistä epäkohdista. Haastateltavien mielestä yhtenä ongelmana ylisukupolvisen kierteen syntymiseen ja jatkumiseen pidettiin palveluiden näkyvyyden puutetta. Näkyvyyden ilmaistiin vaikuttavan myös riittävän varhaiseen puuttumiseen. Toisena vaikuttavana tekijänä osa haastateltavista ilmaisi kokemusasiantuntijoiden puutteet palveluita suunnittelevissa työryhmissä ja sen että palvelut pitäisi saada lähemmäs toisiaan. Kokemusasiantuntijoilla tarkoitettiin vastaavasta elämäntilanteista

kokemusta omaavia henkilöitä. Haastateltavat toivat esille moniammatillisuuden tarvetta. Kolmantena painotettiin tietouden lisäämistä kaksoisdiagnoosipotilaiden hoitoon.

Mun mielestä se alkaa kuitenkin ihan niinku ihan jo sieltä yläasteelta. Otettais enemmän niitä kokemusasiantuntijoita siihen työhön ku niitä terveydenhuollon ammattilaisia. Sit myös niitä kokemusasiantuntijoita, koska se niinkun, kun se on kuitenkin niin että, et jos itsellä ei oo henkilökohtasta kokemusta, niin sitä ei voi täysin ymmärtää.

Kokemusasiantuntijoita työryhmiin.

No siis jotenkin mä aattelen että kunnalliset ja kaikki muut niinku et pitäis enemmän tuoda yhteen ja niinku yhteistyöstä ja verkostoitumista.

Et se jos päihdeongelma niin sillen ei saa apua mielenterveysongelmiin, et ensin täytyy niinku lopettaa ne päihteet, että pystyy niinku hoitaa niitä muita ongelmia.

Siinä vaiheessa ku se ihminen on siinä vaiheessa että se tarvii apua niin siinä vaiheessa sen pitäis päästä oikeanlaiseen hoitoon.

Haastateltavista yli puolet kertoivat, että olisivat kaivanneet tukea ja apua yläkoulu ikäisinä. Osa heistä toi esiin koulun tarjoamien erilaisten palveluiden ja vastuunoton tärkeyden riittävän varhaisessa vaiheessa. Myös koulun ja muiden toimijoiden yhteistyö nousi esiin. Puolet haastateltavista koki varhaisella puuttumisella olevan merkitystä päihde- ja rikolliskierteen katkaisuun ja sen synnyn estämiseen. Muutama koki nuorten tavoitettavuuden ja niiden tietouden lisäämisen tärkeänä. Haastateltavat ehdottivat mm. sosiaalisen median parempaa hyödyntämistä eri palveluiden esiin tuomisessa. Toisaalta taas muutama haastateltava ajatteli, että palveluista huolimatta olisi ajautunut samanlaiseen tilanteeseen, eikä näin ollen usko pelkkien palvelujärjestelmän toimien riittävän ongelmien katkaisussa.

No se olis ehkä siinä joskus seiskaluokalla voitu, siinä se lähti niinku että ei tullu mentyy sinne kouluun että mutta en mä tiiä mikä siinä vois sitte niinku auttaa.

Heti ku someen periaattees astuu on mainoksia tai jotaki, jotka vois niinku vähän näyttää sinne. Tulee viedoita niinku jotka on pakko kattoo ja siinä vaikka niinku selitettäisi jota, mutta ku ei niinku mitään.

En niinku facebookissa, instagramissa tai missään ei ollu tullu vastaan.

Pitää olla joku toinen tapa ja jos mä meen oikeesti valittamaan nuorille, mä tajuan että huomenna nii ei ne ei muista mitä on sanonu.

Mut ehkä enemmän näkyvyyttä tällasille paikoille.

Haastateltavat kritisoivat tukitoimien vähäisyyttä aikuisiällä. Yksi vastaus toi esiin nuorten palveluiden olevan riittäviä verrattuna aikuisten saamaan tukeen. Haastateltavan mielestä tarvittaisiin aikuisille mm. puolimatkatalon tyyppistä ratkaisua. Puolimatkatalon tarve ilmeni useammassa vastauksessa. Tämän lisäksi toivottiin enemmän vertaistukipalveluita ja avokuntoutusta omalle paikkakunnalle. Tärkeänä moni koki palveluiden matalan kynnyksen ja paremman saatavuuden. Palveluiden pariin hakeutuminen koettiin osin liian vaikeaksi.

Se puolimatkatalo olis iha äärettömän hyvä. Elikkä, elikkä voidaan kotiuttaa, taikka tulla sinne, niin sanottu puolimatkatalo vankilasta päihteettömällä tavalla. Taikka päihteettömyys on se juttu. Siinä on niinku vuoden vuokrasopimus ja että sinä aikana tota arkisin ohjaaja olis paikalla kaheksasta neljään. Siinä olis velvotteita kaks-kolme terapia käyntiä viikossa esimerkiksi vankilasta tuleville tai muillekin.

Nuorillehan löytyy aika paljon varmaan, mut varsinki ku kolkyt tulee mittariin nii sillon kyllä loppuu kaikki.

Mun mielestä täytyis tehdä muutos ja jotenki, se kuitenkin pitäis olla vieläkin helpompaa se avun hakeminen.

Niin mutta sanotaanko että sitte ku sä et oo enää nuorisolain piirissä.

Avokuntoutusta täällä ei oo, ehkä joku semmonen. Lisää jotain vertaistuellisia juttuja, tukihenkilötoimintaa.

Puolet haastateltavista kertoi olevansa tyytyväisiä palveluihin sekä toivat esiin niiden riittävyyden. He painottivat asiakkaan oman motivaation roolia tärkeimpänä tekijänä päihteiden ja rikollisuuden aiheuttamista huono-osaisuuden haasteista irrottautumiseen. Vastanneet kokivat omassa elämässään saaneen apua esimerkiksi seuraavista palveluista: Minnesota-hoito, A-klinikka, vieroitusklinikka, Villa Hockey (lääkkeetön päihdekuntoutuskoti. (Abnoy, Nauha ry, i.a.)) ja vankila. Lähes kaikki vankilatuomion suorittaneet toivat esiin vankilan tarjoaman tuen tärkeyden oman tilanteensa parantamiseksi. Muun muassa Villa Hockey on yksi kuntoutuspaikoista, joihin vankeja voidaan ohjata.

Halutessaan sillon ku oli lähimpään viinakauppaan 5-6kilometriä niin pysty mennä vaikka vesisateessa kävellen niin miksei sitä pysty sitte mennä vesisateessa hakemaan apua siihen itte asiaan niin mistä vain.

Että tuolta vankilasta päin on nytte mua autettu niinku tosi paljon että mä oon niinku sieltä saanu tähän päihteettömyyteen ja semmoseen tosi paljo tukee että mä oon jotenki tohon tuomioon asti sivuuttanu kaikki.

6.3 Miten KRIS ry on tukenut asiakkaitaan huono-osaisuuden aiheuttamissa haasteissa?

Kaikki haastateltavat henkilöt kuvasivat KRIS ry:n tarjoaman tuen omassa tilanteessaan merkitykselliseksi. He kuvasivat saaneensa positiivisia rutiineja ja uudenlaista sisältöä päiviinsä. He kertoivat kokevansa KRIS ry:llä käymisen vastapainoksi aikaisempaan elämäntilanteeseensa ja totuttuun elämäänsä nähden. Uudenlainen sisältö on tutkimustulosten perusteella moninaista. Haastateltavat kertoivat tärkeimmiksi asioiksi mahdollisuuden tutustua uusiin ihmisiin sekä mahdollisuuden tehdä uudenlaisia asioita yhdessä. Yksi haastateltava toi esiin KRIS ry:n arvojen mukaan elämisen tärkeyden oman elämänmuutoksensa pohjana. Myös yhteisöllisyyden kokemus esiintyi vahvasti vastauksissa. Osa haastateltavista nimesi KRIS ry:n tarjoaman tuen matalan kynnyksen tueksi.

On otettu tosi hyvin vastaan ja touhutaan kaikenlaista kivaa.

Et sä voit joka päivä nousta tälläseen paikkaan, vaikka juomaan vain kahvia ja juttelemaan muille ihmisille.

Sitä sellasta yhteistä tekemistä ja että on päivissä niinku jotain sellasta täytettä. Käydään tuola salilla paljo ja tänäänki tehtiin ruokaa ja semmosta että. Tää on kyllä tosi hienoa, että on tämmönen mahollisuus.

Puolet haastateltavista kokivat KRIS ry:n tarjonneen positiivista muutosta myös heidän lähipiirilleen. He toivat esiin lähipiirin olevan helpottuneita ja tyytyväisiä saadessaan laajempaa tukiverkostoa. Tärkeäksi lähipiiri kokee useamman haastateltavan mukaan myös arjen rutiinit ja myönteisen sisällön päivässä.

Joo siis kyl mä niinku sitäkin aattelen, et niillä on semmonen niinku varmuus siitä mun tukiverkostosta täällä, niin ei sitte tarvi ite pitää huolta ja ressata mun puolesta niin paljoa.

Yksi haastateltava sanoi osaavansa KRIS ry:n tuen avulla kohdata paremmin henkilöitä, jotka käyttävät päihteitä. Tämän henkilö oli aikaisemmin kokenut haasteelliseksi omasta taustastaan johtuen. Päihteiden osalta suurin osa haastateltavista kertoivat järjestön toiminnassa mukana olemisella olevan suuri rooli heidän omassa päihteettömyydessään tällä hetkellä. Haastatteluissa kävi ilmi ihmisen tarvitsevan oman motivaation päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. Kuitenkin KRIS ry:n kaltaisilla toimijoilla on heidän mukaansa tärkeä rooli tällaisen elämän ylläpidossa.

Vaikuttaa omaan päihteettömyyteen tämä paikka, todella tärkeä asia. Ja uusia kavereita tai sanotaan, että tutuksi tullu paljo uutta porukkaa ja tälle ja tää on niinku toinen koti.

Suurin osa haastateltavista toi esiin rikollisuuden vähenevän ja jopa loppuvan päihteettömyyden myötä. KRIS ry:n toiminnassa mukana olemisessa on tulosten mukaan myös rikollisuuden vähenemiseen vaikutusta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä luku käsittelee tutkimuksemme tuloksia peilaten niitä opinnäytetyömme teoriaan. Luvussa arvioidaan myös tulosten vastaavuutta tutkimuskysymyksiimme. Arvioimme tarkemmin teemoistamme nousseita aiheita.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa, miten ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierre näkyy KRIS ry:n asiakkaiden elämässä. Kartoitimme asiakasnäkökulmasta yhteiskunnallisia toimijoita, jotka voisivat ennaltaehkäistä kierteen syntyä. KRIS ry on kolmannen sektorin matalankynnyksen palvelu, joten tutkimuksen kannalta on tärkeää kartoittaa myös järjestön vaikutuksia haastateltavien omaan elämään. Tutkimuskysymyksiä oli neljä. Päädyimme lopulta käsittelemään vastaukset kolmen otsikon alle, joista olemme jokaisesta muodostaneet omat kappaleensa. Tulosten raportoinnissa olemme ottaneet huomioon opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen ja aikaisemmista tutkimuksista löytämämme tiedon.

Ylisukupolvisuuden kierre asiakkaiden taustassa. Opinnäytetyön teoriaosuudessa kerroimme Saaren ym. (2020, s. 89–90) kirjoittaneen päihde- ja mielenterveys häiriöiden nivoutuvan yhteen ylisukupolvisiksi ketjuiksi. Kirjassa tuotiin esille psykologisten, biologisten ja sosiaalisten tekijöiden yhteiset tekijät ylisukupolvisen päihdeongelman siirtymiseen. Tutkimuksemme ilmeni teoriaan yhdistyen samoja tekijöitä kuin Saaren ym. kirjassa. Tutkimusaineistossamme tuli esille **kasvuympäristön** ja hyväksynnän merkitys ylisukupolviselle päihteiden käytölle ja rikolliselle toiminnalle. Tulosten mukaan puolet olivat sitä mieltä, että kasvaessaan päihteiden käytön ja rikollisen toiminnan hyväksymässä kasvuympäristössä, on riskin siirtymisestä seuraavalle sukupolville suurempi. Aiemmissa tutkimuksissa Keson (2018 s. 2) opinnäytetyössä tuotiin esille päihteiden käytön opittujen mallien vaikuttavuus ylisukupolvisuuden ongelmista puhuttaessa. Tämä tukee tutkimuksemme tuloksia. Samoin Van Dijk ym. (2022, s. 1) tutkimuksessa oli osoitettu ylisukupolvisuuden esiintyvyys rikollisuudesta puhuttaessa varsinkin väkivaltarikollisuudessa.

Sosiaalisista tekijöistä puhuttaessa esitimme THL (3.6.2020) esimerkin sosiaalisen riippuvuuden vaikutuksista kierteen syntymiseen ja sen haasteista siitä irtautumiseen. Tutkimusaineistossamme nähtiin sosiaalisella riippuvuudella olevan vaikutuksia joiltain osin. THL (3.6.2020) kirjoituksessa tuotiin esille myös huumausaineiden käytön ja rikolliskierteen nivoutuvan yhteen. Oman tutkimuksemme tulokset ovat samansuuntaisia, sillä yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikilla oli eri asteista rikollisuustaustaa osana päihteidenkäyttöä. Kuitenkaan

kaikilla haastattelujoukon jäsenillä ei tutkimuksemme mukaan ollut ylisukupolvista rikollisuutta taustassaan.

Biologisista tekijöistä toimme Hyytiän (24.4.2017) mukaan teoriaosuudessa esille **geneettisen perimän** ylisukupolvisuuden kierteessä alkoholiriippuvaisista puhuttaessa. Tutkimukses-
samme ilmeni, että kaikki eivät kuitenkaan kokeneet ylisukupolvisuuden päihdeongelmien aiheuttaneen tai olleen yhteydessä heidän päihteiden käyttöön. Tutkimusaineistostamme kuitenkin nousi esiin geneettisen perimän merkitys riippuvuuden syntyyn tukien teoriaosuutta. Mielenterveydellisten haasteiden vaikuttavista tekijöistä kierteen syntyyn ei tekemässämme tutkimuksessa ilmennyt suoranaisesti ylisukupolvisuutta. Kuitenkin kolmasosa vastanneista kertoi itse kärsivänsä erilaisista mielenterveydellisistä haasteista vaikuttaen omaan päihde-
käyttöön. Huono-osaisuuden, päihteiden ja rikollisuuden ylisukupolvisen kierteen syntyyn ei ole yhtä tekijää. Niin teoriaosuudessa kuin tutkimuksessammekin kävi ilmi ongelmien moninaisuus. Tämä lisää huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden riskiä.

Haastateltavien kokemus tuen ja palvelun tarpeesta. Aiemmassa osiossa ilmeni haasteiden ja ongelmien moninaisuus näkyen tutkimuksessamme sekä teoriaosuudessamme. Tutkimusaineistossamme tuli esiin muun muassa **kaksoisdiagnoosien** haasteellisuus palveluiden tarpeessa. Usealla vastanneista oli mielenterveydellisiä haasteita päihdeongelmien lisäksi. Teoriaosuudessa kerroimme Hyytiän (24.4.2017) muistuttavan sairastumisen olevan monen tekijän summa ja riippuvuuteen liittyvän psyykkisiä sairauksia muiden päihteistä aiheutuvien terveydellisten ongelmien lisäksi. Myös Aalto (i.a.) toi tekstissään esiin, ettei kaksoisdiagnoosipotilaiden sairaus katoa pitkänkään päihteettömän ajanjakson aikana. Tutkimuksessamme nousi esiin hoidon riittämättömyys kaksoisdiagnoosien suhteen. Myös tietoutta ja ymmärrystä kaksoisdiagnoosista tulisi tulostemme mukaan lisätä ammattilaistenkin keskuudessa.

Teoriaosuudessa kirjoitimme Valtioneuvoston selonteosta (2021, s. 23), jossa tuotiin esille ylisukupolvisen syrjäytymisen ennaltaehkäisy. Tätä painotettiin nähtäessä sosiaalinen pahoinvointi, moniongelmaisuus ja syrjäytyminen eräiksi suurimmista uhista. Moninaisten haasteiden vuoksi tutkimuksessamme ilmeni moniammatillisten työryhmien puutteellisuus ja **komusasiantuntijoiden** tarpeellisuus palveluita suunnitteleviin työryhmiin. Ristolainen ym. (2020, s. 243) ovat kirjoittaneet Parempi Arki hankkeesta, jossa oli kokeiluna moniammatillinen tiimi sisältäen osallistujia perusterveydenhuollosta, sosiaalihuollosta, erikoissairaanhoidosta ja asiakkaita itse. Kirjoittajat kertoivat asiakkaiden mukaan ottamisen olleen

haastavaa, mutta kokivat sen kuitenkin tärkeänä. Heidän mielestään oli tärkeä nähdä asiat asiakasnäkökulmasta. Tämä tukee tutkimustuloksissamme ilmenevää kokemusasiantuntijuuden tarpeellisuutta. Tutkimuksemme mukaan kokemusasiantuntija koetaan tarpeelliseksi myös asiakkaan paremman ymmärrettävyyden kannalta. Ristolainen Ym. (2020, s. 261) tuovat esille asiakaslähtöisen palveluohjauksen olevan parasta silloin kun asiakas itse kokee olevansa hyväksytty ja ymmärretty.

Kokemusasiantuntijuutta kaivataan jo varhaisen tuen palveluihin. Tutkimuksessamme nousee esiin ennaltaehkäisevän ja varhaisen puuttumisen tärkeys silloin kun henkilö on murrosiässä ja oirehdinta alkaa näkymään koulumaailmassa. Varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän työn merkittävydestä kirjoitimme myös teoriaosuudessa. EHYT (i.a.) kirjoitti kuinka päihderiippuvuudet pääsevät jatkumaan liian pitkään ennen asioihin puuttumista. Tutkimusaineistostamme ilmenee päihdeongelman alkaneen pääosin yläasteella. Joillain haasteet ovat alkaneet jo sitäkin nuorempana. Kirjoitimme aikaisemmin Daavittilan (2021) korostavan varhaiskasvatuksen ja sivistystoimen merkittävyyttä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden lisäksi ennaltaehkäisyssä. Myös TUOVI (i.a.) verkkosivuilla tuotiin esiin ennaltaehkäisyn tärkeys nuorten rikolliskierteeseen joutumisen ehkäisemiseksi. Nämä teoriaosuuden löydökset tukevat opinnäytetyömme tutkimustuloksia tuen ja palveluiden tarpeesta.

Tutkimuksessamme ilmenee myös oman motivaation merkityksellisyys huono-osaisuuden kierteen katkaisemisessa. Tutkimusaineistomme mukaan palveluista ja tuesta ei ole hyötyä, jos sitä ei ole valmis vastaanottamaan palveluiden tarjonnasta huolimatta. Laitinen ja Niskala (2013, s. 398) kirjoittavat päihteiden käyttäjän kuntoutumisen käynnistyvän silloin kun käyttäjän oman toimintakyvyn palauttamisesta tulee riittävän tärkeä asia henkilölle itselleen, jotta tämä hakeutuu ja pysyy päihdekuntoutuksessa. Kirjoitimme Saaren (2015, s.206–208) tuovan teoriaosuudessa esille kokemuksia yksilön omasta vastuusta asunnottomuudesta puhuttaessa. Laitinen ja Niskala (s. 477) kirjoittivat myös palvelujärjestelmän kehittämisestä, jossa korostettaisiin asiakkaan omaa toimintaa ja osallisuutta. Oman motivaation tukena tutkimusaineistossamme ilmenee matalankynnysten paikkojen tärkeys ja vertaistuki. Tutkimuksessamme kaikki toivat esille vertaistuesta ja yhteisöllisyydestä puhuttaessa KRIS ry:n merkityksen.

KRIS ry:n merkitys asiakkaiden elämässä. KRIS ry:n tuoma vertaistuki koetaan tutkimuksemme mukaan erittäin tärkeänä ja yhtenä olennaisena tekijänä päihde- ja rikolliskierteen katkaisussa. Tutkimusaineistomme vastaa KRIS Suomen Keskusliitto (i.a. -b) verkkosivujen

esille tuomia tavoitteita, joita ovat muun muassa tukea vapautuneita irtaantumaan päihde- ja rikolliskierteestä. Sivuilla kerrottiin KRIS ry:n tukihenkilöiden olleen samassa tilanteessa vapautuessaan vankilasta, joka tukee tutkimusaineistossa esiin nousseen vertaistuen ja kokemusasantuntijuuden tärkeyttä. Mikkonen & Saarinen (2019) kirjoittivat kokemustiedosta vertaistukea annettaessa. Kirjoittavat totesivat, että vertaistuki täydentää ammatillista työtä ja sitä tulisi hyödyntää nykyistä enemmän. Tutkimusaineistoissamme useimmat vastaajista ovat kirjoittajien kanssa samaa mieltä.

KRIS ry:n merkitys päihteettömässä ja rikoksettomassa elämässä ilmenee tutkimustuloksissa uudenaikaisina arjen rutiineina ja **merkityksellisyytenä**. Uudenlaiset rutiinit ja mahdollisuus toimintoihin helpotti tutkimuksen mukaan asiakkaita pysymään pois entisistä tavoista ja elinpiiristä. **Vertaistuen** ja rutiinien lisäksi entisestä elämäntavasta pois pysymiseen auttoi tutkimuksen mukaan myös vahva **yhteisöllisyyden** kokemus. Lopuksi esitämme taulukossa tutkimuksemme tuloksia tiivistetyssä muodossa.

Ylisukupolvisuus ja sen merkitys haastateltavien taustassa

- Ylisukupolvisuutta havaittiin päihteiden ja alkoholinkäytön osalta.
- Geeniperimällä nähtiin olevan suuri merkitys päihdeongelmien syntyyn.
- Rikollisuutta havaittiin joiltain osin ylisukupolvisesti.
- Kasvuympäristöllä ja kasvatuksella koettiin olevan yhteys huono-osaisuuden haasteisiin ja rikollisuuteen.

Haastateltavien kokemus palveluiden ja tuen tarpeesta

- Tarve kokemusasiantuntijoille palveluita suunnitteleviin työryhmiin.
- Tarve parempaan palveluiden näkyvyyteen.
- Haastateltavat kokivat varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän työn lisäämisen tärkeäksi.
- Oman motivaation rooli palveluiden vastaanottamisessa koettiin tärkeäksi.
- Haastateltavat kokivat tarpeelliseksi lisätä palveluntarjoajien tietoa kaksoisdiagnooseista.

Kris Ry:n merkitys haastateltavien elämässä

- Haastateltavat kokivat vertaistuen merkitykselliseksi osaksi päihde- ja rikolliskierteen katkaisussa.
- Kris Ry:n järjestämällä toiminnalla koettiin olevan merkitystä arjen rutiinien uudelleen luomiseen ja niissä pysymiseen.
- Haastateltavat kokivat yhteisöllisyyttä osallistuessaan Kris Ry:n toimintaan.
- Päihteettömän ilmapiirin koettiin lisäävän omaa halua olla päihteetön.

Kuvio 5. Johtopäätöksiä kiteytettynä.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen on sujunut lähes suunnitelman mukaisesti. Koimme saavamme vastauksia alkuperäisiin tutkimuskysymyksiimme. Pysyimme myös alkuperäisen aiheen parissa ja onnistuimme rajaamaan teoriaosuutta mielestämme olennaisiin aiheisiin opinnäytetyön tulosten kannalta. Päätimme jo suunnitelmaa tehdessämme toteuttaa haastattelut ennen teoriaosuuden koontia. Kartoitimme alustavasti aineistoa teoriaan samaan aikaan kun pidimme haastatteluja. Koimme kuitenkin kannattavammaksi hahmotella saamiamme vastauksia ensin, jotta opinnäytetyöstä tulisi myös yhteistyötahomme toiveiden mukainen. Koimme tämän toimivaksi ja työn raportointia selkiyttäväksi tekijäksi.

Alkuperäisestä aikataulusta myöhästyimme hieman. Syynä olivat mm. työelämän aiheuttamat haasteet, sillä työskentelimme molemmat koulun ohessa opinnäytetyöprosessin aikana. Myös Covid-19-pandemian aiheuttamat muutokset hidastivat jonkin verran työskentelyä. Etäopetuksen vuoksi olimme useimmiten eri kaupungissa, mikä vaati ylimääräisiä järjestelyjä opinnäytetyön tekemisen suhteen. Käytimme kuitenkin usein hyödyksi etäyhteysmahdollisuuksia, jotta työstämme tuli mahdollisimman yhtenäinen. Tapasimme myös säännöllisesti keskustellaksemme työn etenemisestä ja yhteisestä linjasta tekstin suhteen. Muita aikataulullisia haasteita aiheuttivat prosessin aikana toteutunut harjoittelu, sekä muut kurssitehtävät.

Sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetenssit ovat kulkeneet opinnäytetyön tekemisessä mukana ilmeten eettisenä osaamisena, asiakastyön osaamisena, palvelujärjestelmän osaamisena, kriittisenä ja osallistavana yhteiskuntaosaamisena, tutkimuksellisenä kehittämis- ja innovaatio-osaamisena sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamisena (SOAMK, i.a.). Eettinen toiminta näyttäytyi opinnäytetyössämme erityisesti kohdatessamme haastateltavia. Kohtaamisissa pyrimme kunnioittavaan, ennakkoluulottomaan ja tasa-arvoiseen toimintaan. Pyrimme myös raportoimaan haastattelun tuloksia eettiset tekijät huomioiden, esimerkiksi varmistaen henkilöllisyyden säilyvän tunnistamattomana. Asiakastyön osaamisen osa-alue ilmeni työmme aikana parhaiten pohtiessamme, miten haastatteluun osallistuvat henkilöt voivat itse hyötyä haastattelun teemojen pohtimisesta. Pidimme tärkeänä, että haastateltavilla itsellään herää ajatuksia omasta tilanteestaan haastattelujen aikana tai niiden jälkeen. Koimme asiakaslähtöisyyden tärkeänä arvona työtä tehdessämme. Palvelujärjestelmäosaaminen oli tärkeässä roolissa tässä opinnäytetyössä, sillä käsittelimme huono-osaisuuden teemaa palvelujärjestelmän tarjoaman tuen näkökulmasta. Palvelujärjestelmäosaaminen kietoutuu tässä työssä myös kehittämisosaamiseen, sillä tutkimuksemme kautta kartoitimme

palveluiden kehittämisen mahdollisuuksia. Painotimme asiakaslähtöisyyttä myös kehittämisosaamisen osa-alueessa. Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen näkyy opinnäytetyössämme ajankohtaisen aiheen valinnassa sekä heikossa asemassa olevien äänen esiintuomisessa tutkimuksemme kautta. Viimeisenä työyhteisö-, johtajuus- ja yrittäjyysosaaminen näyttäytyy KRIS ry:n kanssa yhteistyön tekemisen kautta. Toisaalta myös parityöskentely on vahvistanut yhteistyötaitoja opinnäytetyön tekemisen aikana.

Opinnäytetyömme aihe oli moninainen ja toisinaan haasteenamme oli aiheen rajaaminen koskemaan yhteistyötahoamme ja haastatteluista saatuja vastauksia. Aihepiiri antaa mahdollisuuksia monille erilaisille jatkotutkimusaiheille. Esimerkiksi kiintymyssuhteen vaikutukset huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen olisi yksi mielestämme mielenkiintoinen aihe. Tällöin tutkimus keskittyisi varhaiseen lapsuuteen ja yhteistyötahona voisi toimia esimerkiksi jokin perhetyön toimija tai muut varhaista vuorovaikutusta tukevat tahot. Toisena mahdollisena jatkotutkimus aiheena pidämme kokemusasiantuntijoiden työskentelyn vaikutuksia palveluita suunnittelevissa työryhmissä. Tämä aihe nousi esiin omissa vastauksissamme, sillä moni koki kokemusasiantuntijoiden käytön palveluita tarjoavilla tahoilla tärkeänä. Olisi mielestämme tärkeää tutkia, millaisia vaikutuksia käytännössä kokemusasiantuntijoilla palveluiden suunnittelussa on ja miten tämä heijastuu asiakkaiden tilanteisiin ja kokemuksiin palveluiden käyttäjinä.

LÄHTEET

- Aalto, M. (i.a.). *Kaksoisdiagnoosi*. Päihdelinkki. <https://paihdelinkki.fi/sgn/tietopankki/tietois-kut/kaksoisdiagnoosi>
- Aaltio, E. (2013). *Hyvinvoinnin uusi järjestys*. Gaudeamus.
- Aaltonen, M., Kivivuori, J., Näsi, M., Suonpää, K., Danielsson, P. (2018). *Kriminologia: Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Abnoy, Nauha ry (i.a.). *Villa Hockeyn päihdekuntoutus*. <https://www.abnoy.fi/paihdekuntoutus/>
- Asunto ensin. (i.a.-a). *Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016–2019*. <https://asuntoensin.fi/ohjelma/historia/asunnottomuuden-ennaltaehkaisyn-toimenpideohjelma-2016-2019/>
- Asunto ensin. (i.a.-b). *Asunto ensin -malli*. <https://asuntoensin.fi/tietoa/asunto-ensin/>
- Daavittila, T. (5.11.2021). *Lausunto valtioneuvoston selontekoon sisäisestä turvallisuudesta*. Kriminaalihuollon tukisäätiö. <https://www.krits.fi/2021/11/lausunto-valtioneuvoston-selontekoon/>.
- Dobbie W., Grönqvist, H., Niknami, S., Palme, N., & Priks, N. (2019). *The intergenerational effects of parental incarceration* [Institute for evaluation of labour market and education policy]. <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2019/wp-2019-24-the-intergenerational-effects-of-parental-incarceration.pdf>
- Ehkäisevä Päihdetyö (EHYT RY). (i.a.). *Mitä on ehkäisevä päihdetyö*. <https://ehyt.fi/paihdeli-info/mita-on-ehkaiseva-paihde-tyo/>
- Hakkarainen, P., (21.1.2021). *Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. Yleistyneeseen huumeongelmaan on vastattava ratkaisulla*. <https://blogi.thl.fi/yleistyneeseen-huumeongelmaan-on-vastattava-uusilla-ratkaisuilla/>
- Harni, E. (22.2.2021). *Huono-osaisuus periytyy sukupolvelta toiselle*. Talentia-lehti. <https://www.talentia-lehti.fi/huono-osaisuus-periytyy-sukupolvelta-toiselle/>.
- Hauta, M., & Talasmäki, K. (2017). *”Jos sen isänsä on sille niinku sankari nii sit jos se on joku rikollinen nii tottakai se ajattelee et seki haluaa olla”*: Rikollisuuden ylisukupolvisuus ja sen ennaltaehkäisy. [AMK-opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201703083053>.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. (22. painos). Tammi.

- Hirsjärvi, S., & Hurme H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Hujala, A., & Taskinen, H.(toim.). (2020). *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere University Press.
- Hyytiä, P. (24.4.2017). *Alkoholiriippuvuuden perinnöllisyys*. Päihdelinkki. <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholiriippuvuuden-perinnollisyys>
- Hämäläinen, V. (11.9.2021) *Nuorisorikollisuus. Nuorten rikollisuus on muuttunut, sanoo entinen nuorisorikollinen- ja ongelmaan pitäisi puuttua ennen kuin se karkaa käsistä*. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-12094173>
- Jyväskylän yliopisto (KOPPA). (28.10.2021). *Laadullinen analyysi*. <https://koppa.jyu.fi/avoi-met/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>
- Kananen, J. (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234). Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karhula, A., & Sirniö, O. (2019). *Ylisukupolvinen eriarvoisuus Suomessa: Poikkitieteellinen katsaus yhteiskuntatieteellisiin tutkimuksiin*. (Yhteiskuntapolitiikka 84). Julkari. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138880/YP1905-6_Karhula%26Sirni%c3%b6.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
- Karjalainen, K. (24.8.2015). *Päihteiden sekakäyttö*. Päihdelinkki. <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-laakkeet/paihteiden-sekakaytto>
- Kataja, K., Tigerstedt, C., & Hakkarainen, P. (4.12.2018). *Päihteiden sekakäyttö heijastaa sosiaalisia ja kulttuurisia arvoja ja asenteita*. Alkohol- ja huumeetutkimusta käsittelevä populaaritieteellinen verkkosivusto. <https://nordicwelfare.org/popnad/fi/artiklar/paihteiden-sekakaytto-heijastaa-sosiaalisia-ja-kulttuurisia-arvoja-ja-asenteita/>
- Kela. 22.3.2013. *Riskiryhmään kuuluvilla runsaasti terveyteen ja talouteen liittyviä ongelmia*. <https://www.kela.fi/-/riskiryhmiin-kuuluvilla-runsaasti-terveyteen-ja-talouteen-liittyvia-ongelmia>
- Keso, J. (2018). *Minusta ei ainakaan tule isäni kaltaista: Päihdekuntoutujien kokemuksia ylisukupolvisesta päihdeongelmasta*. [AMK-opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018112518066>.
- Kivelä, M. (12.12.2019). *Vankilapäivän hinta nousi tuntuvasti viime vuonna – valvotun koevapauden kustannuksissa roima pudotus*. Etelä-Suomen Sanomat. <https://www.ess.fi/art2527250>.
- Kiviniemi, K. (2001). *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa J. Aaltola, R. Valli, J. Eskola, H. Heikkilä, K. Immonen, T. Laine, K. Kiviniemi, P. Moilanen, P. Räihä, I. Rantala, J.

Metsämuuronen, J. Suoranta, & A. Niikko (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. (s.68–71). PS-kustannus.

Kivivuori, J. (2021), Aineiston kerääminen ja mittarit. Teoksessa Nieminen, K., & Lähtenmäki, N. (toim.), *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus.

Kortteinen, M., & Elovainio, M. (2012). *Millä tavoin huono-osaisuus periytyy?* Teoksessa S. Myllyniemi (Toim.), *Monipolvinen hyvinvointi: Nuorisobarometri 2012*. (s.153–167). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Kostiainen, R. (2017) Polku rikoksettomaan elämään. *Haaste*, 17(1), 4–6. https://rikoksentorjunta.fi/documents/5235988/56402368/2017-1_Haaste.pdf/96064389-4af0-ad55-9fd8-e9bbc9085236/2017-1_Haaste.pdf?t=1617028343172

KRIS Suomen Keskusliitto ry. (i.a.-a) *Jäsenyhdistykset*. <https://kris.fi/jasenyhdistykset-kris-suomi-finland/kris-suomen-keskusliitto-ry/>

KRIS Suomen Keskusliitto ry. (i.a.-b) *Mitä Kris on?* https://kris.fi/etusivu-kris-fi_rikollisten_revanssi_yhteiskunnassa_mita_kris_on/sample-page-mita-kris-yhdistys-on/

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits). (7.1.2022). *Aluevaalit: Tekemällä oikeita päätöksiä hyvinvointialueilla, voidaan vähentää uusintarikollisuutta*. <https://www.krits.fi/2022/01/aluevaalit2022/>

Laitinen, M., & Niskala, A. (2013). *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino.

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 1992/785.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Lapintie, A., & Sassi, T. (17.6.2020). *Milloin vankien lapset tulevat näkyviksi?* Kriminaalihuollon tukisäätiö. Haettu 11.11.2021, <https://www.krits.fi/2020/06/milloin-vankien-lapset-tulevat-nakyviksi/>

Mattila-Aalto, M. (2013). Päihdekuntoutuksen asiakkaan toimijuuden ja sitoutumisen perusteet. Teoksessa M. Laitinen & A. Niskala (toim.), *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä* (s. 375–404). Vastapaino.

Mikkonen, I., & Saarinen, A. (23.10.2019). *Vertaistuki voimavarana*. Kompassi. <https://www.kompassi.org/vertaistuki-voimavarana/>

Mäki, J. (2017). Oma asunto rikoskierteestä irtautumisen tukena. *Haaste*, 17(1), 8–9. https://rikoksentorjunta.fi/documents/5235988/56402368/2017-1_Haaste.pdf/96064389-4af0-ad55-9fd8-e9bbc9085236/2017-1_Haaste.pdf?t=1617028343172

OAMK. i.a. *Hyvinvointivaltion kehitys ja eri mallit*. Oppimateriaali. <http://www.oamk.fi/~eihautal/oppimateriaali/sosturva-verkkokurssiin/hyvinvointivaltio.htm>.

Ohisalo, M., Laihiala, T., & Saari, J. *Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa*. (Yhteiskuntapolitiikka 80). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127067/yp1505_ohisaloym.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

Oikeusministeriö. (i.a.) *Rikosoikeus*. <https://oikeusministerio.fi/rikosoikeus>

Oikeusministeriö. (19.11.2019). *Rikosten ennaltaehkäisyhankkeen asettaminen*. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/c91d6a92-3f26-420d-9d38-f21ee2fde316/3b1f3eb6-46dc-48c4-a91b-ed88ba5037f/ASETTAMISPAATOS_20191127074459.pdf

Perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Poikonen, H., (2018). *Peruspalveluiden saavutettavuus ja oikeusturva päihdehuollossa*. Ehkäisevä päihdetyö EHYT RY. https://ehyt.fi/wp-content/uploads/2020/06/peruspalveluiden_saavutettavuus.pdf

Pohjola, A., Laitinen, M. ja Seppänen, M. (2017). *Rakenteellinen sosiaalityö: Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. (3. painos). Unipress.

Rikoksenteorijunta. (i.a.) *Teorioita rikollisuuden syistä*. <https://rikoksenteorijunta.fi/teorioita-rikollisuuden-syista>

Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2011). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2011*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen_vuosikirja/6A9gogip4/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2011_nettiin.pdf

Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2012). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2012*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen_vuosikirja/6lCcdsBTr/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2012.pdf

Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2013). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen_vuosikirja/7W5DQb7OB/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2013_.pdf

Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2014). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen_vuosikirja/2L62dq7TN/RISE_Vuosikirja2014_nettiin_korjattu.pdf

Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2015). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen_vuosikirja/tE4LLWEpz/RISE_vuosikirja_2015_WEB.pdf

- Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2016). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2016*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/OE-naT5BkF/RISE_Tilastoja_2016.pdf
- Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2017). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2017*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/xD59k9cWF/RISE_Tilastoja_2017.pdf
- Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2018). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/AWHm-QGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2018_WWW2.pdf
- Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2019). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf
- Rikoseuraamuslaitos (RISE). (2020). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020*. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf
- Ristolainen, H., Roivas, P., Mustonen, E. & Hujala, A. (2020). Potilaasta -asiakkaaksi? Hujala, A., & Taskinen, H. (toim.). *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. (s. 242–246). Tampere University Press
- Ristolainen, H., Roivas, P., Mustonen, E. & Hujala, A. (2020). Palveluohjaus keskiössä. Hujala, A., & Taskinen, H. (toim.). *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. (s. 246–249). Tampere University Press.
- Ristolainen, H., Roivas, P., Mustonen, E. & Hujala, A. (2020). Kriittisiä näkökulmia asiakaslähtöisyyteen. Hujala, A., & Taskinen, H. (toim.). *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. (s. 255–261). Tampere University Press.
- Rönkä, S., & Markkula, J. (2020.). *Huometilanne Suomessa 2020*. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-576-6>
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Gaudeamus.
- Saari, J., Eskelinen, N., & Björklund, L. (2020). *Raskas perintö: Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Gaudeamus.
- Sipilä, T-R. (2021). *Irti ylisukupolvisen huono-osaisuuden ketjuista: Systemaattinen kirjallisuuskatsaus suomalaisista huono-osaisuutta käsittelevistä tutkimuksista*. [Pro gradu -työ, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021061638196>.
- Silverman, D. (2010). *Doing qualitative research* (3. uud. ja täyd.). SAGE Publications. (Alkuperäinen teos julkaistu 2000).

Sisäisen turvallisuuden portaali (TUOVI). (05/2022). *Rikollisuus*. haettu 15.6.2022. <https://sisainturvallisuus.fi/rikollisuus>

Sisäisen turvallisuuden portaali (TUOVI). (i.a.). *Nuorten rikollisuuden vähentäminen*. <https://sisainturvallisuus.fi/nuorten-rikollisuuden-vahentaminen>

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (i.a.). *Päihdepalvelut*. <https://stm.fi/paihdepalvelut>.

SOSTE. (i.a.). *Ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisyn pakko*. <https://www.soste.fi/hyvinvointi-ja-terveys/ylisukupolvisen-huono-osaisuuden-ehkaisyn-pakko/>.

Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto (SOAMK). (i.a.). *Sosiaalialan tutkimukset ja kompetenssit*. <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/sosiaalialan-tutkimukset-ja-kompetenssit/>.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (5.6.2020a) *Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet: Päihdehaitat*. <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdehaitat>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (15.12.2020b). *Keskeiset käsitteet*. <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdehoito/mita-ehkaiseva-paihdehoito-on/keskeiset-kasitteet>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (25.1.2022a). *Tilastoraportti 2/2022, päihdehuollon huumeasiakkaat 2020*. Haettu 31.5.2022. Julkari. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022012410036>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (19.5.2022.b). *Tilastoraportti 17/2022: Alkoholi-juomien kulutus 2021*. haettu 31.5.2022. Julkari. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022051836685>

Valtioneuvosto. (14.10.2021.). *Sote-uudistus: Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus*. <https://soteuudistus.fi/tapahtumat/2021-10-14/pyorean-poydan-keskustelu-nuoret-paihteet-ja-palvelut-missa-mennaan-mita-seuraavaksi->

Valtioneuvosto. (28.3.2022.). *Sote-uudistus: Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus*. <https://soteuudistus.fi/-/kehittamisaikataulu-ai-ri-partanen-paihdehoidon-saataavuutta-on-mahdollista-parantaa-sote-uudistuksessa->

Valtioneuvosto. (i.a.). *Sote-uudistus: Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus*. <https://soteuudistus.fi/uudistus-lyhyesti->

- Valtioneuvosto. (2021). *Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta*.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_4+2021.pdf
- Valtiontalouden tarkastusvirasto. (27.12.2018). *Jälkiseurantaraportti*.
<https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/12/27140853/VTV-Jalkiseurantaraportti-Uusintarikollisuuden-vahentaminen-rangaistusaikana-ja-sen-jalkeen-18-2016.pdf>
- Van Dijk, M., Eichelsheim, V., Kleemans, E., Soudjin, M. & Van De Weijer, S. *Intergenerational continuity of crime among children of organized crime offenders in the Netherlands*. Springer. <https://doi.org/10.1007/s10611-021-09970-1>
- Vilkka, H. (2021). *Tutki ja kehitä* (5. päivitetty painos). PS-Kustannus.
- Warpenius, K., Holmila, M., & Tigerstedt, C. (2013). *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. (versio 1.0). [sähköinen tietoaaineisto]. Julkari.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-519-2>
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 1. Haastattelurunko

KRIS-järjestön merkitys

- Miten löysit KRIS- järjestön?
- Kuinka kauan olet ollut KRIS:n toiminnassa mukana?
- Millaiset vaikutukset toiminnassa olemisella on/on ollut elämääsi?
- Näkyykö KRIS:n tuoma tuki sinulle, myös lähipiirissä? Jos näkyy, niin miten?
- Miten päädyit KRIS:n asiakkaaksi? (Kertoisitko oman tarinasi).

Omat kokemukset/ajatukset ennen KRIS:ä.

- Millaista apua/tukea olisit kaivannut aiemmissa elämänvaiheissa?
- Millaista apua/tukea olet saanut aiemmin?
- Olisiko varhainen puuttuminen voinut vaikuttaa elämäsi suuntaan? (Jos sellaista ei tapahtunut).

Näkemyksiä Suomalaisesta palvelujärjestelmästä ja ylisukupolvisuudesta

- Miten nykyinen palvelujärjestelmä sinun mielestäsi tukee Suomessa ihmisiä, joilla on samankaltaisia haasteita kuin sinulla?
- Miten palvelujärjestelmää voisi mielestäsi kehittää, jotta se saataisiin toimivammaksi?
- Jatkuuko haasteiden kierre ja toimintapa mielestäsi sukupolvelta toiselle?
- Jos jatkuu, niin miten siihen voisi mielestäsi vaikuttaa ja puuttua jo silloin kun on nuoresta ihmisestä kyse?
- Onko tällä seudulla mielestäsi palveluntarjoajien tukea ja apua riittävästi tarjolla?